

**PAY US!
NOT THE
CONTRAS!**

Donald's

APA

ARKIV.

RESERVATOR 3-87

Observator

3-87

24. ARGANG

Utgitt av FREDERIK, Studentgruppa i Sosialøkonomenes Forening.

Postadresse:
OBSERVATOR
POSTBOKS 1095, BLINDERN
0317 OSLO 3
TLF: 45 52 59

Abonnement:
Kr 50,- personer
Kr 80,- institusjoner
Bankgiro: 6094.30.66933

Utkommer 4 ganger i 1987

Redaksjon

Eivind Haugan
Tone Tønnessen
Helge Dønnum
Halvor Mehlum(foto)
Karin Wenche Blix(foto)
Per Ove Eikeland
Thor Olav Thoresen
Fredrik Wulfsberg (ansv.)
Geir Øvensen

Innhold

side

LEDER.....	2
3. AVD.	3
NYE METODER.....	3
KORNAI.....	4
RUNE TVEDT.....	9
PEDAGOGISKE PROBLEMER.....	10
SUR KRITIKK.....	11
SPORT.....	13
NYTT FRA UTVALGET.....	13
USA.....	14
MILJØVERN.....	16
EKSAMENSOPPGAVE MELLOMFA	18
EKSAMENSOPPGAVE 2. AVD.	22
5 I HEISEN.....	28
NESTE NUMMER KOMMER TIL JUL.	

Arne Finnborud i Dagbladet har ved enhver anledning på SIDE 2 gitt sosialøkonomene det glatte lag. Arsaken er at norsk økonomi er i vansker og at og at vi ikke er kommet ut av uføret skyldes at sosialøkonomene har gitt opp troen på å styre økonomien. Melodien går ut på at Brofoss & Co kunne leksa si, mens man i dag overlater alt til markeds-kretene. Dertil slår Yngve Haagensen i LO til med at sosialøkonomene er i veien for utviklinga av sosialdemokratiet. Det kan virke som om Ragnhild Sohlberg har rett når hun i Sosialøkonomien 6/87 sier at økonomer er for lite flinke og oppatt av å gjøre seg forstått utafor fagkretsen.

Jeg vil på ingen måte motsi henne, men reflektere over en annen "forklaringsfaktor". Lar man den faglige integriteten bli skøvet til side til fordel for lojaliteten overfor de politiske myndigheter eller arbeids-giver mer generelt? Dette må være et dilemma spesielt for økonomer i forvaltningen, som ingen kommer utenom. I hvilken grad sitter de å produserer tall som myndigheter og politikere bestiller for å legitimere sin politikk? Dette slår tilbake på faget når økonomete blir brukt som sannhetsvitner i debatten. Dessuten utnytter interesseorganisasjoner aktivt oppfatningen i samfunnet om at økonomer besitter en sannhetsvit-en. Som fagøkonom hviler det et ansvar for å motvirke denne misbruken ved å engasjere seg i debatter utafor fagmiljøet.

3. Avd. En statusrapport

Ja, så har endelig den nye tredjeavdelingen begynt. For mange har det vært et års venting, som de fleste har benyttet til å skrive hovedopp-gave. Mange av oss stilte både med positive og negative forventninger når undervisningen begynnte i høst. Som en forløpig konklusjon kan en si at det har gått overaskende smertefritt. Likevel er det en del spørsmål som en stiller seg etter å ha observert hva som har skjedd de første 4 ukene.

Hensikten med den nye tredje avdelingen var å gjøre faget mer fleksibel. Det skulle bli mulig for oss å velge kurs ut fra en pakke som Instituttet har satt sammen. 6 kurs + en hovedoppgave utgjør tredje avdeling. Mulighetene skulle da ligge til rette for at nyutdannede sosialøkonomer ikke lenger skulle være så like, men heller en heterogen gruppe som har forskjellig utgangspunkt for å analysere samfunnsøkonomiske sammenhenger. Videre vil det for mange være et mindre press å ha avsluttende eksamener hvert semester fremfor en stor etter fire semestere.

Det vil være litt for tidlig å si at den nye tredje avdelingen har innfridd våre forventninger. Jeg vil likevel si noe om de problemer som har dukket opp. Det er mange av oss som føler at til tross for at vi har blitt tilbuddt 7 kurs dette semestret, så har ikke valgmulighetene vært store. Dette skyldes at dette semestrets mest populære kurser ikke blir satt opp igjen før etter at dette kullet har gått ut, dvs. høsten 88. Resultatet er blitt overfylte seminarrom med tilsvarende svekket undervisning. For at ikke dette skal skje igjen har Instituttet for neste semester bedt oss melde i fra hvilke kurs vi vil velge. Dette for å få en oversikt over hvilke kurs som er populære. På den måten blir det mulig for Instituttet å legge opp undervisningen etter våre ønsker! Når Instituttet etterhvert har fått nok informasjon til å si noe om hvilket kurs som er mest populære, så bør disse settes opp ofte slik at man ikke blir bundet i valg av kurs. Jeg tenker da den situasjon som oppstod i dette semestret, der en blir "tvunget" til å velge Penger og kreditt eller U-landsøkonomi fordi det ikke

vil bli gitt undervisning i de senere semestrene. Dette vil da gå utover valgmulighetene for senere semestere, fordi de kursene som en også ville tatt (f.eks. Økonometri eller Bedriftsøkonomi) i dette semestret vil skvise ut andre kurs som blir satt opp sammen med disse kursene høsten 88. Hadde for eksempel Penger og kreditt vært satt opp oftere enn det som er planlagt ville studenten selv fått fått velge når han skal ta dette kurset. Nå er jo dette bare et marginalt problem, og det spørts vel hvor mye en skal ta hensyn til dette. Likevel er det en vesentlig årsak til at man har fått en slik polarisering av kursvalg når en ser bort i fra det obligatoriske Mikro A kurset.

En annen årsak til polariseringen kan også ligge hos oss studenter. Gjennom hele studiet har vi blitt passet på med eksamsseminarer, der vi er blitt ledet trygt på vei til eksamsdagen.

Det vil ikke bli gitt eksamsseminar på tredje avdeling. Vi har med andre ord mistet en verdifull informasjonskilde. Umiddelbart føler man seg skremt og redd. Hvordan skal dette gå? Hvordan kan jeg få vite hvordan man teknisk skal legge opp besvarelsen i f.eks U-landsøkonomi. Gode råd blir dyre, helt til man oppdager at den nye tredje avdelingen krever mer av studentens egen-innsats. Man må selv danne kollokvier/seminarer for så å løse oppgaver. Det blir da ganske "tøft" å velge et kurs som få tar. Man velger et kurs som man vet det er noen kjente som en kan gå sammen med. Det er lettere å danne kollokvie sammen med kjente. Så spørsmålet blir om vi som har begynt på den nye tredjeavdelingen er selvstendige nok til at vi velger forskjellige kurs. Sannsynligvis vil dette bedre seg etterhvert som man blir vant til det nye systemet.

Tredje avdelingen er i hvert fall kommet for å bli, og bland oss studenter som går der er man stort sett fornøyd. Jeg tror de fleste var gått forberedt på eventuelle innkjøringsproblemer, slik at man ville ha forståelse for de problemer som skulle dukke opp. Til slutt vil jeg avslutte med å et håp om at også eksamen vil gå like smertefritt for de fleste av oss.

Nye metoder

AV HILDE BOJER

I den nye studieordningen er faget elementær økonometri erstattet av empiriske metoder. De to fagene skal dekke omrent det samme emneområdet, men kravene til matematiske forkunnskaper er svekket i den nye ordningen. Spesielt kreves det ikke lenger kjennskap til matrisealgebra, som er et viktig verktøy når en skal arbeide med problem hvor det inngår flere variable. Av den grunn er lesepensumet i empiriske metoder skiftet ut i forhold til elementær økonometri. Vi har prøvd å finne lærebøker som dekker utvalgs-teori og regresjonsanalyse for økonomer uten å bruke matrise-algebra. Utvalgsteoriet dekkes i Bhattacharyya og Johnson: Statistical Concepts and Methods (B&J) kap 16. Regresjonsanalyse dekkes både av B&J kap. 10 og 11, og av Wonnacott & Wonnacott (W&W): Econometrics. Kapitlene 1 til 4 dekker omrent det samme som B&J kap 10 og 11. Deretter går W&W videre til å ta opp problemer og metoder når regresjonsanalyse skal anvendes på samfunnsvitenskaplige, dvs ikke-eksperimentelle, data. De drøfter spesielt analyse av tidsrekker (ofte data fra Nasjonalregnskapet); videre tar de opp regresjonsanalyse av relasjoner som inngår i større økonomiske modeller (simultane modeller). Observator har bedt meg skrive en liten anmeldelse av disse bøkene. Siden det er første gang vi bruker dem i undervisning, er det for tidlig å si hvordan bøkene er. Når det første kullet har gjennomført begge semestre i empiriske metoder, kan vi begynne å finne ut av om lærebøkene er brukbare eller ikke. Jeg og andre lærere i faget empiriske metoder vil være takknemlige for å høre fra studentene hva dere synes om de nye bøkene.

Planlegging og knapphet

Intervju med professor Janos Kornai av Anna Jutta-Pietsch.
Oversatt av Anders Ekeland og Ellen Bramness

Forum Øst oversatte høsten 1986 et intervju med den ungarske økonomen Janos Kornai. Intervjuet ble oversatt fra engelsk fra tidsskriftet *The Economics of Planning*, Årg. 18, nr. 3, 1982. Dette tidsskriftet ble utgitt av Centre for Russian and East European Studies, University of Birmingham, og hadde medarbeidere både fra Øst- og Vest-Europa. Professor Jan Serck-Hanssen var en av de norske medarbeiderne i tidsskriftet. Observator har delt intervjuet i to, andre del kommer i neste nummer.

Janos Kornai har hørt til de ledende ungarske økonomene de siste tjuefem åra, og han regnes nå som ungarns fremste økonom. De fleste av hans bøker er utgitt i Vest-Europa. Kornai har vakt oppmerksomhet av flere årsaker. For det første for sin grunnleggende kritikk av vestlig "Mainstream economics", dvs. generell likevektsteori. Det var med boka *Anti-Equilibrium* (1971) at han ble et "navn" i Vest. For det andre har Kornai skrevet en rekke bøker om sosialistisk økonomi. De viktigste er *Rush Versus Harmonic Growth* (1977), *The Economics of Shortage* (1980), *Non-Price Control* (1981) og *Growth, Shortage & Efficiency* (1982). Det er særlig *The Economics of Shortage* som har vakt oppsikt i Vest. Kornai analyserer her de grunnleggende mekanismene i den tradisjonelle sosialistiske økonomien. Vi håper at dette intervjuet skal gi leseren en anelise om hva Kornai står for. Vi kan også trygt anbefale de som er interessert i sosialistisk økonomi, å lese *The Economics of Shortage*. Kornais analyse er blitt aktualisert i og med Gorbatjovs reformer i Sovjet. Dette fordi Kornai drøfter både de grunnleggende problemene i det østeuropeiske økonomiske systemet og i hvilken grad reformene i Ungarn har klart å løse disse problemene. Parallelle til Sovjet er mange.

Pietsch:
For tiden har vestlige markedsøkonomier og østlige planøkonomier store økonomiske problemer. Du skrev engang en artikkel⁽¹⁾ på analogien mellom den medisinske vitenskap og økonomi. I denne artikkelen hevdet du at det i økonomi, så vel som i medisin, er viktig å ta terapiens

bivirkninger med i vurderingen. Man trodde at planøkonomien, opprinnelig skapt i Sovjetunionen, kunne kurere kapitalismens sykdommer, som f.eks. arbeidsløshet, inflasjon osv. I din bok *Economics of Shortage*⁽²⁾, beskriver du problemet med knapphet i de sosialistiske landene som en bivirkning av terapien. Hva er grunnene til knapphet? Hvorfor er dette et så alvorlig problem?

Kornai:
Jeg vil dele spørsmålet ditt inn i to. Et spørsmål om årsakene til kronisk knapphet og det andre om de alvorlige konsekvensene av kronisk knapphet. Grunnen til knapphet er utmalt på 660 sider i boken min. Det er selvsagt vanskelig å oppsummere dette i få setninger. Det jeg vil prøve å gjøre, er polemisk å sette min egen oppfatning opp mot andre analytikeres synspunkter og forklaringer. Første punkt i vurderingen av fenomenet knapphet er at dette fenomenet ikke er tilfeldig, men helt systematisk. Det er ikke så enkelt som at det kommer av menneskelige feil hos politikere eller planleggere, men det er en konsekvens av den økonomiske mekanismen og den institusjonelle rammen.

Et annet punkt hvor jeg strides med andre, er at knapphet-søkonomier ikke kan forklares utifra et lavt utviklingsnivå. Enkelte økonomer eller politikere ynder å hevde at vi ennå ikke har tilstrekkelig

¹ Janos Kornai: "The Health of Nations: Reflections of the Analogy Between Medical Science and Economics", *Kyklos*, 36, 2, 1983.
² Janos Kornai: *Economics of shortage*, Amsterdam 1980.

som er enige om at man må se på etterspørselen, tar standpunktene et typisk utgangspunkt i husholdningssektoren. Deres forklaring er undertrykt inflasjon, at det er for mye penger bland folk, gale forhold mellom lønninger og priser. Min egen forklaring tar utgangspunkt i

produksjonsfaren og den offentlige sektor, og ikke i husholdningene. Jeg vil gjerne understreke at selv om husholdningenes etterspørsel ble holdt i stramme tøyler, og det er ofte tilfellet, blir ikke problemet løst, fordi staten og industrien har ubegrenset etterspørsel etter råvarer og spesielt etter produksjonsmidler. I Ungarn kaller vi det *investeringshunger*, en sult som aldri vil stilles, som alltid fornyes. I tillegg til denne umettelige investeringshungeren hos bedriftene, kan de sosialistiske økonomier ha eller ikke ha en privat etterspørsel som er for stor. Jeg mener at selv om den private etterspørselen ikke er for stor har, vi denne umettelige etterspørselen fra statsbedriften og den offentlige sektor forvrig, og hvis man ikke ser på nettotallene, men på det totale sosiale produkt, så blir den største delen av det, konsumert av bedriftene. Hvis denne etterspørselen er ubegrenset, er også den totale etterspørselen ubegrenset.

Pietsch:
Hvorfor er ikke de offentlige bedrifters etterspørsel begrenset?

Kornai:
Jeg vil igjen gjerne forklare det på en polemisk måte. Noen analytikere tror det er et prissettingsspørsmål, enten sier de at de relative prisene er gale og at dette leder til gale fordelingsbeslutninger, eller så sier de at det generelle prisnivået er for lavt. Jeg ser på prisettingsproblemet som sekundært. Jeg tror ikke problemet ligger i hvordan prisene fastsettes. Det generelle problemet ligger i at den typiske sosialistiske bedrift ikke reagerer på priser, eller bare ganske svakt. Uavhengig av om prissignalen er riktig eller galt, verken oppfatter de det eller reagerer på det, selv med de beste relative priser.

Pietsch:
Hvorfor er bedriftene så lite følsomme for prisendringer?

Kornai:
De sosialistiske systemer har en hierarkisk-byråkratisk ledelse, og ethvert aktivt medlem av dette hierarkiet, fra topp til bunn, er besatt

av hva jeg vil kalle "ekspansjonsiver". De identifiserer seg med jobben sin, med den delen de leder. Alle vil gjerne se at deres enhet, område av avdeling eller bedrift, vokser.

Pietsch:
For oss synes planøkonomien å være stillestående, treg, ikke særlig åpen for nytenkning. Det du forteller får den til å virke ekspansiv og dynamisk.

Kornai:
Jeg tror at planøkonomiene er ekspansive. Men, når man ser økonomien under ett, fører den ekspansjonen som skjer i enkeltlementene til tilstopping. Moderasjon finnes naturligvis også, ingen kommer med absurd krav. Men moderasjon er ikke nok. Man er simpelthen nødt til å skille mellom ekspansjon og innovasjon. Ekspansjon er en kvantitativ utvidelse, nytenkning er en kvalitativ forandring. Vi skal komme tilbake til dette. Jeg tror at en av de svært triste konsekvensene av knapphet i økonomien er at den svekker evnen til nytenkning i systemet.

³ Parkinsons lov er en lov som forteller at byråkratiets ineffektivitet er proposjonal med dets størrelse

Pietsch:
Byråkratenes oppførsel, slik du har beskrevet den, minner meg om den offentlige administrasjons oppførsel i vårt land. Eksisterer det en universell Parkinsons lov⁽³⁾?

Kornai:
Ja det finnes sannsynligvis en et felles mønster i de offentlig ansattes oppførsel. Man kan se på generaler i forsvaret, rektorer på universitetene, sykehusdirektører: De føler alle at det gjør er viktig, at de tjener samfunnet - så motivasjonen kan være svært edel, ved siden av deres higen etter mer prestige og makt. Av og til spiller også frynsegodene en viss rolle. Men frynsegodenes rolle blir ofte overdrevet i Vesten. Min erfaring er at oppførelsen til en statsråd med fast lønn, uten tilgang til frynsegoder, ofte er nesten den samme som hos en direktør i et firma som har tilgang på dem. Ekspansjonsiveren er ikke direkte knyttet til systemet med frynsegoder.

Pietsch:
Har denne ekspansjonsiveren noen begrensninger?

NORDISK Øst-forum

Våren 1987 fusjonerte **Forum Øst** med flere andre nordiske tidsskrifter. **Nordisk Øst-Forum** ble resultatet av denne fusjonen. Dette tidsskriftet har redaksjoner i alle de nordiske landene, og hovedredaksjonen er lagt til Oslo. Tidsskriftet tar for seg "Kultur og samfunn i Sovjetunionen og Øst-Europa", og kommer ut i fire ganger i året. Samtidig som vi forsøker å dekke de aktuelle begivenhetene i Sovjetunionen og Øst-Europa, legger vi også vekt på å gi bakgrunnsmateriale for og mer dyptgående analyser av de øst-europeiske samfunnene, bl.a. på det økonomiske området.

NORDISK Øst-forum

Vil Gorbatsjov "demokratisere" Sovjet?
Hva skal Polen med børs?
Hva skjer i Romania?

Vet du for lite om Sovjetunionen og Øst-Europa?

Nå kan du gjøre noe med det!

Fyll ut svarslippet og bestill i dag!

Jeg vil ha tilsendt første nummer av Nordisk Øst-forum for kr. 40,-
 Jeg vil abonnere på Nordisk Øst-forum (fire nummer i året for kr. 150,-/100,-)

Navn:

Adresse:

Sendes til Nordisk Øst-forum, Postboks 40 Blindern, 0313 Oslo 3

Tidsskriftet **Nordisk Øst-forum** forteller deg hva som skjuler seg bak avisoverskriftene. Kultur og samfunn i Sovjetunionen og Øst-Europa belyses av fagfolk på en levende og tilgjengelig måte.

Nordisk Øst-forum er et tilbud til alle som interesserer seg for Øst-Europa og Sovjet, og som vil følge med i den spennende utviklingen som foregår der i dag. Tidsskriftet anbefales spesielt for lære, fagforeningsfolk, journalister, studenter, skoleelever, forskere, bibliotekar ...

Årsabonnement på **Nordisk Øst-forum** koster bare 150 kroner (100 kroner for studenter og skoleelever).

Kornai:
La meg få sammenligne en klassisk kapitalistisk entreprenør og en toppled er i en sosialistisk bedrift. I den klassiske kapitalismen innebefatter investeringsbesettemelsen en viss risiko. Du investerer eierenes penger, og om du lykkes: flott, men om du ikke lykkes får du en investeringsfiasko som kan få tragiske konsekvenser, konkurs, utradering fra markedet, alvorlige problemer. Dette begrenser til en viss grad investeringene. Beslutningstakeren er redd for de mulige alvorlige konsekvensene. A være avhengig av en forventede fortjeneste, følgelig av den forventede etterspørsel, kan få lite hyggelige konsekvenser for økonomien: arbeidsløshet, dårlig utnyttling av ressursene osv. Men det oppstår også problemer når denne typen avhengighet forsvinner totalt. I de sosialistiske landene er det dette som har skjedd i praksis.

I boken min bruker jeg "faste budsjettbetingelser" [hard budget constraint] i motsetning til "tøyelige budsjettbetingelser" [soft budget constraint]. Den klassiske kapitalistentrepreneuren har faste budsjettbetingelser. I siste instans må han holde seg innenfor rammen av budsjetten. Han kan selvagt få kredit, men må betale den tilbake. Han er ansvarlig for sin gjeld overfor kredittorene og derfor er hans lønnsomhet i det lange løp et spørsmål om liv og død. I sosialistiske bedrifter kan derimot budsjettet tøyes som en gummistrikk.

Pietsch:
Hvordan skjer dette?

Kornai:
Det finnes fire måter å tøye budsjettet. Den første er statlige subsidier: ad hoc-subsider eller permanente subsidier, som betales av staten til det firmaet som går med tap. Den andre er skattekritik. Skatter blir gjort gjenstand for forhandlinger i noen grad. Den tredje måten er et fleksibelt kredittsystem. Det dreier seg ikke om rentesatsen, men om at du kan reforhandle lån, eller oppnå utsettelse ex post. Et siste punkt: Vestlige observatører utenfra synes iblant å tro at prisene fastsettes på forhånd av sentralmyndighetene, og bedriften så må rette seg etter dette. Men i virkeligheten kan alltid prisen justeres etter kostnadene. Hvis bedriften foretok en gal investeringsavgjørelse og kostnadene gikk utover det forventede, ville de såke om en

pris. Dette betyr at smarte bedrifter kan kombinere disse fire virkemidlene for å få laget seg en vei ut av økonomiske vanskeligheter.

Pietsch:
De sosialistiske systemer har planøkonomier. I Vesten tror mange at makten bare utøves i en retning, en slags enveiskjørt gate. Ordren kommer fra toppen og utføres på bunnen. Det virker som om du tar utgangspunkt i et bilde hvor også de lavere nivåer har makt, kan utøve makt, hvor det finnes en drakamp mellom de sentrale myndighetene og bedriftene.

Kornai:
Ja, det foregår forhandlinger. Det finnes makt på begge sider. Og enda viktigere, det er et hierarki. Det har mange nivåer.

langsiktige planleggingen. Det er bare kamp om hvem som skal få mer og om hvem som skal få mindre. Og alle står på for å få mer.

Pietsch:
Hva er de negative konsekvensene av kronisk knapphet i de sosialistiske økonomiene? Hvorfor er det mer enn et marginalt problem?

Kornai:
Det har mange konsekvenser. Den mest kjente følgen av knapphet er at den innvirker på konsumentens velferd. Dette er kritisert i mange artikler, og det å stå i kø for dette eller hint som det er knapphet på er en alminnlig turisterfaring. Dette er noen ganger bare et lite problem, og noen ganger et stort. Ta for eksempel knappheten på

arbeider dukker ikke opp. Dette fører til stadige forstyrrelser i produksjonen og til ad hoc improvisasjoner og tvungen substitusjon. Man må erstatte manglende materialer, eller deler av det, med ting som er dårligere eller dyrere. Når forsyningene til slutt kommer får man hastverksarbeide. Alle disse usikkerhetene fører til effektivitetstap. Man kan lett påvise en sammenheng mellom graden av knapphet og effektivitetstapet i produksjonen.

Pietsch:
Bedriftene gjør sitt beste for å fjerne flaskehalsen. Ville det ikke virke som et incentiv for bedriftene å økonomisere med knapphetsgoder, å finne lage fremgangsmåter som gjør mest mulig ut av de eksisterende ressurser?

Det jeg snakker om er stokastisk, tilfeldig knapphet. Om det er hundre produksjonsfaktorer i en produksjonsprosess, så er det hver dag forskjellige ting som mangler. Dette fører til små oppfinnelser, men ikke til avgjørende oppfinnelser. Og her kommer jeg til den siste følgen av knapphet som jeg ser på som den mest alvorlige. Det er en hindring for seriøs og viktig nytenkning. Hvis man ser på produktutvikling historisk, har de seriøse nyskapningene alltid vært nye produkter og ikke nye produksjonsprosesser. Syntetiske fibre ble ikke oppfunnet av tekstilindustrien. Det var ikke brukerne som oppfant kopieringsmaskinen, men et firma. Man kan komme med

sosialistiske bedrifter?
Kornai:
Dette er et veldig viktig poeng. Det er ikke først og fremst markedsformene på ett individuelt marked som er problemet. Det er mange indirekte former for konkurransen. Bell Company hadde lenge monopol på telefontjenester. Allikevel hadde de en sterk og skapende produktutvikling. De konkurrerte egentlig om kjøperens dollar på en indirekt måte. De hadde for eksempel annonser med følgende slagord: "Hvis du er ute og reiser, ring hjem." På denne måten konkurrerte de med souvenirstillinger i utlandet. Hovedsaken er ikke om du har en eller flere selgere. Det viktigste er om du har selgers eller kjøpers marked. På et selgers marked, du kan ha ti produsenter på en bransje, og likevel oppfører de seg alle som monopolister. Om du har et kjøpers marked vil en enslig selger oppføre seg som om han var i indirekte konkurransen med selgere av andre varer, om det finnes substitusjon. Så jeg ser på konsekvensene for produktutviklingen som den verste konsekvensen av knapphet. Uten en overgang fra et selgers marked til et kjøpers marked tror jeg ikke at man kan få fart på produktutviklingen. Dette betyr ikke at det ikke finnes noen nytenkning i det hele tatt. Men det finnes ingen innebygd sui generis motivasjon for det.

Pietsch:
I de sosialistiske lands økonomiske litteratur kan man ofte lese at de enkelte bedrifter er tilbakeholdne når det gjelder å innføre nyere teknologi selv om de sentrale myndigheter oppmuntrer dette og stiller alle nødvendige midler til disposisjon. Selv uten at det innebefatter noen risiko, unngår de dette skrittet. Hva er årsaken til deres oppførsel?

Kornai:
Jeg tror ikke det finnes noen sterk motivasjon for innføring av bedre produksjonsprosesser. La meg komme med et konkret eksempel - bilindustrien. Øst-Europa er selvforsynt når det gjelder biler. Import fra Vesten utgjør bare en liten del. Hele markedet er klart et selgers marked. Det er lang leveringstid. I noen av landene er leveringstiden på 3-4 år, ja helt opp til 10 år. Så bilfabrikene har solgt hele sin produksjon for mange år fremover. Under slike forhold finnes det ikke noe motiv for introdusere nye modeller. Dette skyldes ikke bare latsskap eller manglende aktivitet. Kjøperen ønsker flere biler. Kjøperen sier selv at han heller vil ha en

Når man untar de som er øverst og de som er nederst har alle nivåer to ansikter: Et som vises oppover og et som vises nedover. Alle ber om større investeringer ovenfra, og driver med innstramminger nedover. Alle har to stillinger og to ansikter, har et Janusansikt. Enhver beskrivelse av sosialistiske systemer som strengt militære, med ordre som kommer ovenfra som alle adlyder, er naiv. Sjefen er til en viss grad avhengig av sine underordnede. Hvis han ikke kan komme nogenlunde godt overens med dem, vil livet hans være svært lite hyggelig. Jeg vil ikke overdrive dette poenget, det er et sentraldirigert system. Men dypest sett ønsker også sentrum å eksplandere, å utvide. Det er ingen interessekonflikt, ingen uforenlige målsettinger i den

leiligheter, knappheten på telefoner. Det kan ha triste konsekvenser for folks liv. I noen land er det knapphet på mat. Det er svært alvorlig. Det andre aspektet gjelder det menneskelige forholdet mellom kjøper og selger. Kjøperen er i selgerens hender. Han domineres av selgeren. Selgeren bryr seg ikke om ham. Han vet at det alltid finnes nok kjøpere. Dette kan være meget ydmykende og ofte mer smertefullt enn de rent fysiske konsekvensene av knapphet. Alle erfarer denne typen ydmykelse fra selgere eller byråkrater.

En tredje konsekvens gjelder produksjonen. Det er selvagt ikke bare konsumvarer det er knapphet på, men også produksjonsfaktorer. Noen gange mangler man råvarer eller halvfabrikata, eller en

hundrevis av eksempler. Et kjøpers marked, der selgerne må konkurrere om kjøpers gunst, gir en ekstra sterke stimuli når det gjelder produktutvikling. Det fantes for eksempel ikke noen etterspørsel etter PC'n før datafirmene skapte denne etterspørselen. Og de skapte den fordi de ønsket å selge. Hvis du har et selgers marked, hvor selgeren til enhver tid er sikker på å få solgt produktet, og det er kø for å få kjøpt ditt gamle produkt, finnes det ingen spørre til å gi til å finne opp et nytt produkt. Du produserer det gamle produktet i større og større kvanta, i stedet for å ta sjansen på å komme med et nytt produkt.

Pietsch:
Så du tror ikke det er fraværet av konkurransen som er årsaken til den manglende interessen for produktutvikling i

Drabant eller Wartburg enn å la fabrikken stå i et år pga. av at omleggingen av produksjonen nødvendigvis vil ta tid. Det er en ond sirkel. Kjøperen holder den ved like med sin etterspørrelse.

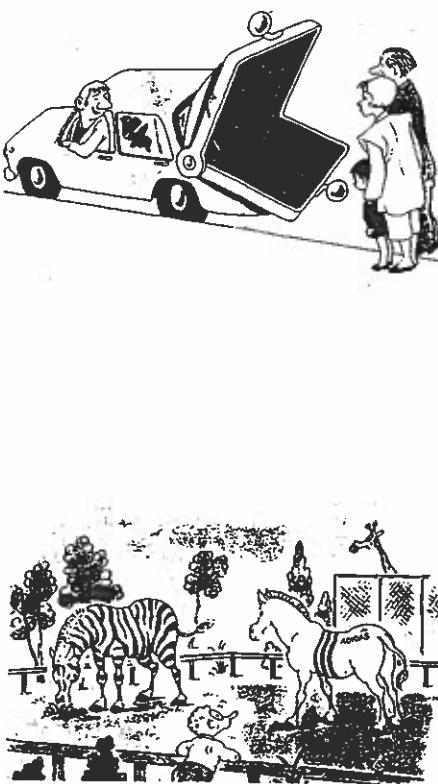
Pietsch:
Konsumenten har, i motsetning til de statlige firmaer, faste budsjettbetingelser. Han kan ikke spørre om større utbetaler når han har økonomiske vanskeligheter. Inntekten hans er gitt. Men knappheten på markedet for konsumgoder særlig iøynefallende. Er ikke dette en selvmotsigelse?

Kornai:
Jeg tror ikke det er en selvmotsigelse. Det er bare i modellverden at det er et skille mellom konsumvarer og produksjonsmidler. Det finnes tusen millioner substitusjonsmuligheter. For det første kan mange varer brukes både av produsenter og konsumenter - f.eks. energi og byggmaterialer. Den offentlige bedrift og husholdningene konkurrerer i stor grad om de samme produktene. Og de er konkurrenter med ulik makt fordi husholdningene har faste budsjettbetingelser og produsentene tøyelige. De konkurrerer ikke bare direkte, men også indirekte om produksjonsmidler og arbeidskraft. Arbeidere kan være ansatt i serviceringene, i handel, i konsumvarindustrien eller i tungindustrien. Det tredje området for konkurransen mellom de to sektorer er utenrikshandel. Det kan skje når det gjelder import og eksport også. De offentlig eide eksportbedriftene kan kjøpe konsumgoder hjemme og eksportere dem, hvis det finnes et marked for dem. Inntekten kan brukes til turisme eller til import av råvarer. Jeg vil gjerne komme med et karakteristisk eksempel⁽⁴⁾. For en stund siden steg prisene på biler i Ungarn dramatisk. Det hadde den vanlig virkningen på konsumentenes etterspørrelse. Før prisstigningen hadde vi ventelister på flere år, nå sank ventetiden fordi etterspørrelsen sank. Tilbuddet kontrolleres av offentlige monopolorganisasjoner som ikke reagerer på den vanlige måten. Tilbuddet steg ikke, som man kunne forventet, snarere tvert imot. Planleggerne følte at den utenlandske valuta som bilimporten brukte, trengtes på så mange andre felter. Hvorfor skulle disse "velstående" menneskene som kom til å kunne ha bil selv etter prisstigningen, hvorfor skulle de ha noen privilegier? Sammen med den senkede etterspørrelsen ble tilbuddet også senket, og nå er ventelistene like lange igjen.

Det er en tendens til å opprettholde "normal" knapphet. Den offentlige sektor kan suge til seg varer fra konsumentmarkedet slik at det alltid blir knapphet. Derfor må konsumentens mulighet til å kjøpe varer i siste instans beskyttes ved administrative tiltak.

Pietsch:
Ungarn er berømt for sitt reformprogram. Dette er intensivert i de siste tre-fire årene. Hvordan vil du karakterisere det ungarske reformprogrammet?

Kornai:
Synet på de ungarske reformer er av og til overforenklet. Det finnes merkelapper som "markedsosialisme". Av og til legger man bare vekt på den private sektor. Dette er en grov forenkling. Reformprosessen har mange elementer. Det første jeg har lyst til å nevne er ikke en institusjonell forandring, men

⁴ Jf. J. Kornai, Zs. Kapitany og Szabo: 'Ahiany ujratermelése a magyar autópiacnak' (Reproduksjon av knapphet på det ungarske bilmarkedet), *Közgazdasági szemle*, árg. 29, nr. 3, 1982, s. 300-324

en forandring i planleggernes og politikernes prioriteringer. Ungarsk økonomisk politikk har vært mer konsumentorientert, eller levestandardorientert enn det som er vanlig i øst-europeiske land. Den avgjørelsen ble tatt på bakgrunn av begivenhetene i 1956. Den historiske lærepengen fra 1956 var at en sosialistisk regjering bør tilfredsstille folkets materielle behov og unngå perioder med sterke misnøye. Derfor, adskilt fra de institusjonelle forandringene, har det alltid vært regjeringens politikk å heve levestandarden systematisk. Om dette ikke har vært mulig de siste årene, forsøker regjeringen å ikke legge hele byrden på befolkningen. Husholdningenes konsum blir ikke betraktet som en buffer. Derfor er innstrammingene mer dramatiske når det gjelder investeringene enn når det gjelder det private forbruk. Det er en del av reformprosessen. Det er ikke en institusjonell forandring. Folk fra Vesten som ser fulle butikker i Budapest ser bare delvis fruktene av denne politikken. Det er synlig også når det gjelder mindre ting. Om man mangler lök, importerer regjeringens kontor for utenrikshandel lök. Det er prioriteringsspørsmål.

Det andre elementet i reformpolitikken var en institusjonell forandring. Den tradisjonelle sosialistiske økonomi har tre sektorer delt inn etter eiendomsform: den statlige sektor, den kooperative sektor og den private sektor. I sistnevnte regner jeg med både den lovlige private sektor og den svarte eller grå private sektor -- den skjulte økonomi eller skyggeøkonomien. Disse eksisterer i alle socialistiske stater. I Ungarn har man forandret proposjonene på de tre sektorene. Den kooperative sektor, hovedsaklig i landbruk men også i industrien og i service-næringene, er blitt utvidet og gitt mer frihet og uavhengighet. I tillegg har private næringsaktiviteter av ulik type eksplandert. Flere lisenser er blitt delt ut til små-håndverkere, småkjøpmenn og små foretak. Men dette er bare en del av det. En annen del er at folk i Ungarn jobber svart: Noen har en eller to jobber i tillegg til arbeidet i statlig eller kooperativ sektor.

RUNE TVEDT

"BERGENSTUDENTANE ER REDD FOR SIN STARS I FORHOLD TIL SOSIALØKONOMI I OSLO. OSLO-TRADISJONEN BLIR SETT PÅ SOM MEIR FORMELL, PRESTISJERETTA."

Vi møtte Rune Tvedt over et glas pils på cafe Maxim. Nybakt NSU-leiar, sos.øk.-student fra Bergen. Energisk, pratsom og glad i den nye jobben sin stiller han veldig opp til intervju.

Rune Tvedt hamna i Bergen av fleire grunner. Som Stavanger-gut var det nærmeste universitet. Men i tillegg skremte det store og upersonlege Blindernmiljøet. Småhus og tettare miljø lokka meir.

Med mellomfag offentleg administrasjon\organisasjonsvitenskap og grunnfag sosialantropologi følte Tvedt at han hadde eit sterkt referansepunkt då han byrja på sos.øk. Etter å ha gjort ferdig jobben som NSU-leiar reiser han tilbake til Bergen for å byrje på hovudfaget.

Tvedt angrar ikkje på valet av sos.øk. som fag. Likevel har han mange meininger om korleis fag og studiar kan forbetraast.

Meir aktiv haldning frå studentar og institutt.

Semesteroppgåver er ein bra ting, problemøysande prosjekt som ville verka meir utviklende enn ordninga som finns i dag. Tematiske førelesingar med etterfølgjande diskusjonsgrupper der t.d. hovudfagsstudentar blir trukke inn og spelar ei sentral rolle.

Ei større vekt på økonomisk historie meiner Tvedt er helt essensielt. A sjá dei store linene i faget, setje problema inn i ein større samanheng er viktig både for forståing og fagleg sjølvkjensle. Dessverre er dette feltet nærmast neglissert både i Bergen og Oslo.

I jakt på gode karakterar retter studentane altfor få kritiske blikk mot faget. Fagkritikk bør ein byrje med allereie på grunnfagsnivå.

Sjølv med liten kjennskap til faget, kan ein stille kritiske spørsmål til måten det blir presentert på, kva slag problem faget er opptatt av (og ikkje er opptatt av)

Den sosialøkonomiske bakgrunn meiner Rune Tvedt har vore fruktbar for sitt politiske virke. Politisk trur han sosialøkonomien gir han fortrinn som argumentspresident. Kjennskap til terminologien og samanhengane har gitt han større forståing av politisk språk og problem. Som eksempel viser han til heile den økonomiske situasjonen studentane befinn seg i, eit område som er det viktigaste han som NSU-leiar driv på med. Gjennom 4 år som aktiv i institutt- og fakultetsråd, gjennom medlem i Radikal Fellesfront og som aktiv i dei vellukka aksjonane i Bergen i vår har han fått verdifull skoloring.

Den oppriktige interessa for studentane si velferd er kanskje Tvedt sin viktigaste eigenskap som NSU-leiar.

Han er glødande opptatt av det offentlege sitt ansvar for utdanningssituasjonen.

Universiteta er statlege institusjonar, og dermed kan ikkje det offentlege berre overlata ansvaret til samskipnadane, noko som inneber ei privatisering av velferda til studentane. Bustadar, kantiner og bokhandlar er ting som Tvedt ser som sentrale i denne samanheng. I dag finansierer studentane ca 95% av samskipnaden sjølv.

Han meiner det er viktig å sjá heilskapleg på situasjonen, og er opptatt av at Hernes-utvalet i tillegg til å sjá på universiteta si rolle i samfunnet, tar studentane si velferd opp på dagsorden.

I utvalet har studentane 2 representantar der den eine, Trude Kleven, kjem frå Arbeidsutvalet i NSU, så kanalane burde forsøkt vere opne. Til støtte for Kleven har NSU eit skuggeutval som kontinuerleg følgjer Hernes-utvalet si utvikling til innstillinga kjem neste haust. Då voner Rune Tvedt å ha studentane si motmelding klar ei stund etterpå. Målet for studiefinansieringa må vere fullstipendiering, og i så måte er særstipenda til hovudfagsstudentar eit skritt i rett retning. Meir kortsiktig er studentane sitt bustadproblem. Berre 20 % av studentane har glede av studentbustadane, og resten opplever utsuginga på den private bustadmarknaden. Rune Tvedt etterlyser kommunen si deltaking i å stille nok bustadmasse til disposisjon. Styremaktene må allokere ressursar bort frå næringsbygg for å frigjere arbeidskraft til bustadbygging. Studentane må i sterke grad integrerast i samfunnet gjennom mindre bustadar, og styremaktene bør innsjå ansvaret sitt ved å vurdere studentar på lik line med andre økonomisk svake grupper.

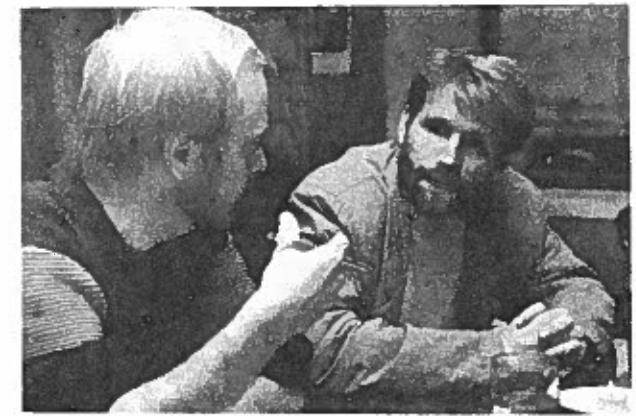
Dermed bør behovet for Samskipnaden på lang sikt falle bort,

og heiltidsstudentar igjen strømme tilbake til lesesalane. Tvedt viser til at i Bærum har kommunen for lengst innsett betydninga av å ha ein høgskule og tilført BI store ressursar. Når vil dei andre universitetsbyane oppfatte student- og forskingsmiljøet som ein ressurs og legge tilhøva betre til rette?

Rune Tvedt føreslår til slutt ei nærmare kontakt mellom sos.øk.-studentane i Bergen og Oslo, og slår eit slag for fellesseminar på Bergenstudentane si hytte på Ustaoset.

Observator føreslår endå til at det bør gjeraast til eit årleg vinterseminar.

LA OSS BYGGE BRU OVER HARDANGERVIDDA !

AV
FREDRIK WULFSBERG
OG
PER OVE EIKELAND

PEDAGOGISKE PROBLEMER

AV GEIR ØVENSEN

Mens man på snart alle nivåer i skoleverket stiller krav til undervisningspersonalets pedagogiske bakgrunn, stilles det fortsatt ingen slike krav til de som underviser på universitetsnivå.

Konsekvensene har generasjoner av studenter fått føle på kroppen.

Dårlige forelesninger og seminarer der helt elementære pedagogiske regler neglisjeres har hørt til dagens orden.

Det kan se ut som at å endre på dette er vanskeligere enn å flytte fjell. I stedet har studentene valgt den individuelle løsningen - å uteblå fra de dårligste forelesningene.

I lys av dette er det svært gledelig at instituttbestyreren, Asbjørn Rødseth, har tatt initiativ til en ny pedagogisk giv på instituttet. En komite, satt sammen av student- og lærerrepresentanter, har i løpet av sommeren arbeidet seg fram til forslag om tiltak for å forbedre undervisningen. Komiteens mandat har bestått i å:

- lage nye skjemaer for evaluering av forelesninger og seminarer

- finne fram til personer som kan holde foredrag om pedagogikk

for personalet

- vurdere en ordning med systematisk veiledning av nytillsatte lærere

- foreslå andre tiltak som kan bedre undervisningen

En del av forslagene som har vært drøftet har vært "følsomme" for undervisningspersonal. Tildels vil de medføre økt arbeidsbelastning, noe de færreste lærere vil godta. Et annet problem er det å skulle kritisere gode kollegers pedagogiske innsats uten at det føles vanskelig for dem det angår.

Studentrepresentantenes utgangspunkt har hele tiden vært at konkrete tiltak i størst mulig grad bør ha støtte blant lærerne, framfor at de "trer dette over hodet på dem".

Komiteen har dessuten bare en rådgivende rolle. De eventuelle endelige vedtak vil bli fattet i instituttrådet, noe som i praksis betyr at flertallet av lærerne må støtte dem.

EVALUERINGSSKJEMAER

Det nye evalueringsskjemaet er tiltenkt to formål. For det første skal det være en tilbakemelding til den enkelte foreleser om hvordan studentene opplever forelesningene. Vi har prøvd å unngå spørsmål av "kryss av på en skala fra 1 til 5"-typen. I stedet har vi forsøkt å finne formuleringer som eksplisitt får fram hva som var bra og hva som var dårlig. Vi satser dessuten på utdeling av skjemaene midt i forelesningsserien. Derved håper vi å gi studentene incitamenter til å bruke tid på utfyllingen, idet den forhåpentlige pedagogiske forbedringen vil komme dem selv til gode.

Spørreskjemaene er også tenkt bruk som utgangspunkt for samtaler mellom nytillsatte og deres pedagogiske veileder på instituttet. For seminarledere vil dessuten skjemaene taes i betraktning ved eventuell forlengelse av engasjementet.

"BØLLEKURS"

En del kvinnelige studenter på sos.øk. har allerede deltatt på psykolog Bente Ihlen's såkalte "bøllekurs".

Komiteen anbefaler at Ihlen får ansvaret for å holde et seminar for lærerne på sos.øk. om foredragsteknikken. Ihlen's seminarer er basert på aktiv deltagelse, og vi håper på at hun vil stimulere interessen for pedagogikk blandt undervisningspersonalet. Dersom seminaret er vellykket, kan det være aktuelt å arrangere mer omfattende seminar senere.

NYTILSATTE

Det finnes allerede et ferdig pedagogisk kurstilbud for nytillsatte på Blindern. Hittil har det imidlertid "ikke vært vanlig" at nytillsatte på sos.øk følger dette kurset.

Komiteen vil at instituttet foruten å få til en holdningsendring overfor dette utmerkede tilbuddet, legge forholdene praktisk tilrette for deltagelse for nytillsatte på instituttet. Dette vil først og fremst dreie seg om lemping i undervisningsplikten i kursperioden. I tillegg kommer ordningen med veiledning fra eldre kollegaer

på instituttet, basert på overhøring av nytillsattes forelesninger og felles gjennomgang av evalueringsskjemaene.

ANDRE TILTAK

Komiteen foreslår at instituttet pålegger hver foreleser å lage en skriftlig veilegende plan for sine forelesningsserier. Planen skal inneholde oversikt over hvilke emner det skal foreleses over, når de ulike emnene forventes å bli behandlet, samt litteraturhenvisninger.

Økt bruk av eget materiale, for eksempel stensiler av lange formelle utledninger bør vurderes for å spare tid og bedre forståelsen.

Komiteen foreslår videre at lærere som underviser på samme nivå møtes to ganger i året for å lage en rapport til undervisningsleder basert på evalueringsskjemaene.

Komiteens mest "brennbare" tema har vært i hvilken grad ordningen med overhøring og veiledning fra kolleger bør utvides til å omfatte alt undervisningspersonale ved instituttet. Et slikt tiltak vil foruten å kreve relativt store ressurser være vanskelig å organisere rent praktisk. Trolig vil det også bli nedstemt av instituttrådet. Komiteen har derfor lagt seg på en "invente- og se-holdning" bl.a. i påvente av erfaringene fra tilsvarende tiltak for nytillsatte. Det oppfordres imidlertid til at man på frivillig basis overhører hverandres forelesninger.

VARIG BEDRING ?

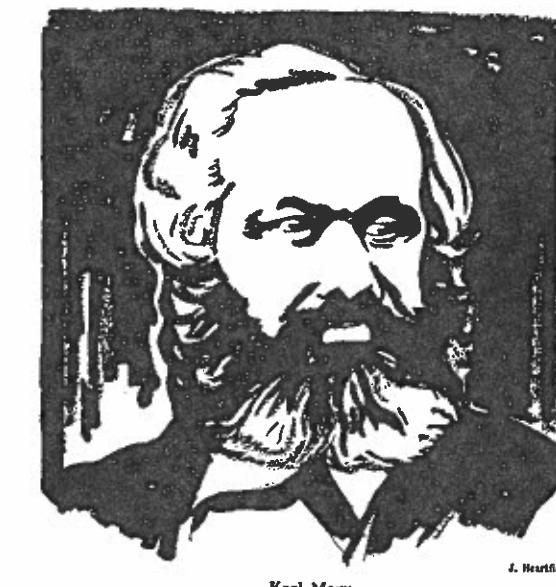
Alt i alt er vi studentrepresentanter godt fornøyd med komiteens rapport. At initiativet ble tatt ovenfra, lover også godt for at dens anbefaling vil bli fulgt opp fra intuttlledelsen i tiden framover. Konkrete vedtak og pålegg må imidlertid gjøres av instituttrådet, noe som nevnt krever støtte fra et flertall av lærerne.

Vi har derfor prøvd å få fram at dette er et positivt tilbud til lærerne som også bør være i deres egen interesse.

For å unngå at dette bare blir et pedagogisk "blaff" foreslår komiteen en vurdering av resultatene om ett år. I mellomtiden vil vi oppfordre studentene til å utnytte muligheten de får til å påvirke undervisningen ved at det settes av nok tid til å fylle ut evalueringsskjemaene skikkelig.

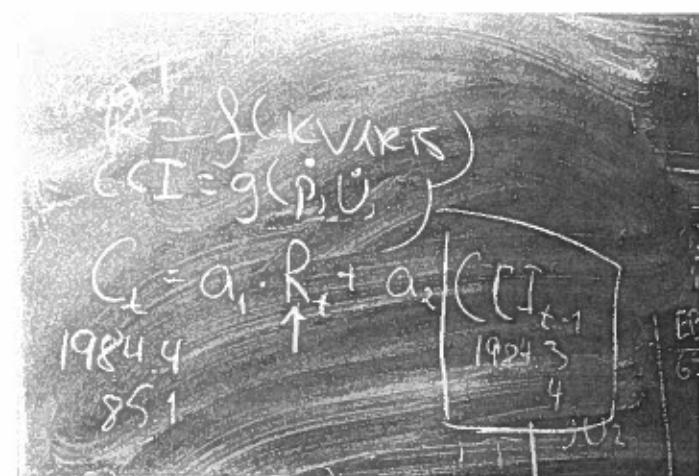
SURKRITIKK

I SERIEN "MASSIV KRITIKK AV SOSIALØKONOMIEN" BRINGER VI ET SAMMENDRAG AV EN ARTIKKEL AV FILOSOFEN TRULS WYLLER, SAMT ET LITE INTERVJU MED FORFATTEREN. WYLLER HAR KALT SKRIFTET SITT "PENTER, KREDITT, VALUTA - SUR KRITIKK AV DEN POLITISKE ØKONOMI," OG STOD PA TRYKK I AGORA (JOURNAL FOR METAFYSISK SPEKULASJON) NR.2-87. TIL SALGS FOR KR.20,- I BOKHANDELLEN, FOR INTERESSERTE. ARTIKKELITTELEN ER NOK ET ORDSPILL PÅ KARL MARX' "ZUR KRITIK DEN POLITISCHEN ØKONOMIE," OG ANTYDER DERVED OGSA FORFATTERENS TEORETISKE UTGANGSPUNKT.

J. Hartfield

Wyller angriper sosialøkonomien i første omgang for definisjonen av penger eller mangel på sådan. I sosialøkonomisk litteratur ramses det opp funksjoner penger har i ett moderne samfunn, som verdimål, betalingsmiddel ved kreditt, verdioppbevaring, etc. I følge Wyller var Karl Marx den første som fremstilte pengenes sosialøkonomiske rolle på en fyldestgjørende måte. Marx' teori er at penger er varer. En definisjon av penger som verdimål er utilstrekkelig, fordi det avgjørende er at penger kan fungere som mål bare fordi de selv er varer. Wyller forsvarer tesen ved å ta utgangspunkt i et produktbytte. En vare byttes mot en annen. 10 kg korn byttes mot 2 m lerret. Til forskjell fra annen form for måling, som for eksempel veing, får kornet sin verdi først etter varebytte. En Stein er 2 kg både før og etter veing. Kornet får sin verdi i et varebytte. Den verdi et produkt har for en selv eksisterer bare i en motytelse fra et annet produkt. Selv i en differensiert økonomi med omfattende varebytte, er det å fastsette en verdi før selve byttekten umulig. Det at penger benyttes som alment godtatt motytelse som alle er interessert i, kan skje fordi penger selv er varer. "Det sosialøkonomien derfor ser bort fra, er at den nødvendige målestokken selv må foreliggje i form av en vare man bytter til seg." Når sosialøkonomene snakker om verdioppbevaring som pengenes

andre hovedfunksjon, så har en ifølge Wyller mistet hele poenget med penger: funksjonen som verdimål lar seg prinsipielt ikke skille fra funksjonen som oppbevaringsmiddel. At staten historisk sett går inn som en garantist for en nasjonal penge- og finanspolitikk endrer ikke dette faktum. Den sure kritikken fortsetter når Wyller behandler den sosialøkonomiske litteraturs omgang med pengemengdebegrepet. En definisjon av penger som primærreserver pluss sjekkonti (sosialøkonomers

def. ifølge Wyller), vil utslette skillet mellom gjeld og betaling. "At utallige transaksjoner etter hvert kan formidles ved sirkulasjon av kredit rokker selvfølgelig ikke ved det faktum at et pengeløfte er et løfte om noe Det er ikke gradsforskjell mellom et løfte og dets innfrielse. Penger er derfor enten det man lover i betaling (pengevaren) eller alment godtatt gjeldsbrev på den samme varen. Men da må man velge: enten å regne bare pengevaren som penger eller å se på alle sirkulerende gjeldsbrev som et safunns pengemengde. I vårt samfunn vil det si å bestemme seg for enten kontanter eller sjekkonti. Ellers regner man samme beløp to ganger, først som rede penger, dernest som kredittanvisning på det samme. Ellers er Wyllers artikkelen gjennomgang av den historiske utviklingen av pengemarkedet nasjonalt og internasjonalt med de politiske implikasjoner den har hatt. Han konkluderer med at det bak en enhetlig pengeøkonomi, må ligge en tvangsmakt som garanterer forretningens videre gang på tvers av menneskelige behov.

Vi fant Truls Wyller i en brakke nede ved Blindernvegen. Kan "surheten" spores tilbake til misunnelse av en viss panoramautsikt?

Vi valgte et litt mindre psykologiserende utgangspunkt. Er ikke din kritikk bare et utslag av et savn av marxistiske sosialøkonomer?

-Selvfølgelig skulle jeg ønske meg flere marxistiske økonomer, men hovedanekpunktet mitt mot sosialøkonomien er at den er for funksjonsrettet, det ser en både i måten en definerer viktige begreper og i måten en utdanner økonomer. Det utdanner gode redskaper til en borgerskaplig kapitalistisk stat. Staten er ikke interessert i annerledes tenkende økonomer. Staten trenger unge kvinner/menn til å finne fram til den rette økonomiske mixen, for at konkurransen skal bli styrket, for eksempel. Etter min mening er det umulig å forstå økonomi ved å lukke seg inne med modeller og begrepsapparat, en må studere økonomien i en historisk, politisk kontekst. Gjør en det, vil en oppdage den borgerskaplige stats rolle i dette systemet. Slik sett er jeg i tvil om staten ville tolerere for mye annerledes tenkende økonomer.

Annerledes tenkende økonomer, Wyller, vil det innebære tilhengere av planøkonomi?

-Det er det eksisterende alternativet. En må avskaffe kapitalismen, for at folks velferd skal settes i høysetet. Men den norske stat av i dag, setter vel folks velferd i sentrum?

-Staten må først pleie kapitalismen slik at staten sikres

inntekter, deretter kommer spørsmålet om folks velferd. På det viset blir velferdsdilettet mer en biting. Til slutt, Wyller. Det finnes vel atskillig mer sofistikerte framstillinger av problemene du berører, selv blandt

"borgelige" økonomer? -I de bøkene jeg har lest, er sosialøkonomers omgang med sentrale begreper, som henvist til i artikkelen. Dette er sentrale lærebøker både her og i utlandet. Men selvfølgelig er dette et begrenset utvalg.

THOR OLAV
THORESEN

TÅLER DU MER ?

SPORT

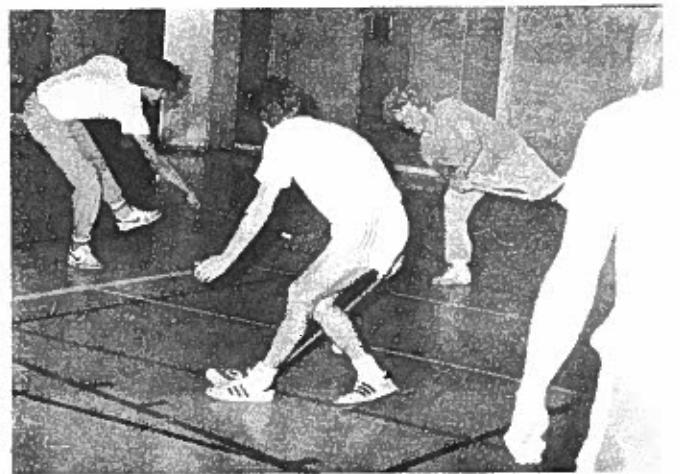
Det er en kjensgjerning at det i norsk toppidrett tenkes økonomisk. Nå vil vi i Observator ta initiativ til at økonomene begynner å tenke sportslig. Vi vil herved oppfordre alle sos.økere til å ta del i universitetets idrettslige tilbud. Sunn kropp, sunn sjel osv. Vi vil for vår del, så langt det lar seg gjøre, dekke de idrettslige prestasjonene. Med vår brede definisjon av idrett, er det mest verdig noen ord. Dog, turneringer på ishockey-spillet i 12.etg. vil ikke bli ofret noen særlig spalteplass. Sportsredaksjonen i Observator er mottakelig for henvendelser.

Denne gang har vi gleden av å presentere Øko-kameratene, deltakere i innefotballturneringen og Rawtassies, sos.økere som spiller bandy inne.

Økokameratene begynte semesterets turnering på en måte som var økonomi-studenter lite verdig. Tap 12-0 i første kamp. Neste forsøk endte med et knepent tap. Skjerp dere gutter, navnet forplikter. Ikke flere tosifrede tap, da inndrar vi retten til navnet. Vår brede definisjon av idrett inneholder ikke slike gedigne katastrofenederlag.

Rawtassies er langt fra så suverene som tidligere semestre. Hittil har det blitt en seier og et tap.

I neste nummer kommer vi tilbake med flere resultater.

HVEM HVA HVOR OM HØSTENS STUDENTUTVALG

Vi har i høst fått tre nye ildsjeler med i utvalget. Disse er:		
Gro Haugland	ny 2.avd	lesesalsplass 749
Anja Untecht	5.sem	" 750
Lise V. Løseth	3.avd	" 696
og de "gamle" er:		
Mona Ljungkvist Mellomfag	"	757
Marius Trana	5.sem	" 756
Stein-Inge Hove	5.sem	" 748
Bivind Haugan	ny 2.avd	" 744

HVA GJØR VI I HØST:

Som vanlig selger vi bokskapsplasser som vi snart kommer og klipper opp for de som er så trege at de ikke får betalt sin skarve femmer. Vi selger dessuten endel faglitteratur som abonnementsserien, Frisch bøkene og vi deler ut en del annen faglitteratur bl.a. stats- og nasjonalbudsjett.

Vi skal dessuten ha et allmøte hvor det skal velges representanter til NSU-gruppen, og det skal stemmes over et nytt forslag til fordeling av de fastelesesalsplassene. Det nye forslaget går i korthet ut på at hovedfagstudenter skal kunne få ansienitet også for sine støttefag, dette vil bety at en hovedfagstudent på 5.semester kommer likt med 7.semester embedstudiet. Semesterets første arrangement var som vanlig innføringsseminaret for første semester grunnfag. Dette begynner nå å få en fast form, men vi er åpne for forslag til forbedringer til neste semesterstart. Hvor vi er: er som vanlig i 3.etg. med åpningstider Mandag og Tirsdag kl.13-14. og Torsdag kl.12-13. Vi har møte en gang i uken hvor vi tar opp alle forslag, så hvis det er noe du vil at stud.utv. skal gjøre for deg så kom innom og ta en prat. Til slutt vil vi takke de tre som nå gikk ut av stud.utv. (Ingrid, Kalle og Helge) for fremragende innsats.

I FRIHETENS LAND

27 sosialøkonomistudenter krysset i vår Atlanterhavet med kurs for det stor, tiltrekende USA. Førårets studietur gikk som kjent til Sovjet, og for å oppnå balanse i utenlandsfarten syntes vi USA både var et naturlig og nødvendig valg. Det skulle også vise seg å være et riktig valg.

Etter 14 dager i det lovpriste, frihetens land har tusen inntrykk festet seg. En brøkdel av opplevelsene får du om du girder lese videre. Først til språkproblemene. Når situasjonen krevede det (og det var ikke sjeldent) forsøkte vi å oppheve alle kulturelle motsetninger ved rett og slett å glemme at vi var nordmenn. Dette medførte selvfølgelig at vi også glemt all den engelskundervisning vi engang har fått. Og det med sjebnesvandre følger. Hvor vanskelig kommunikasjonen kunne være, fortelles best ved denne lille situasjonbeskrivelsen: Inger-Kristin, Lisbet og Ellen går inn i en av New Yorks hete nattklubber. Dørvakta stopper damene og hører spør han if we have any I.D.? Hvor på jentene svarer i kor: "No, we have no idea!".

Eller når Kalle, etter å ha inntatt en bedre middag, er så uheldig å rape etter siste tygge. Undskylden forklarer han at vi "in Norway usually rape after dinner!".

WASHINGTON
Og så til noe mindre morsomt. Etter ei vellykket landing på John F. Kennedy - flyplassen utafor New York, gikk turen til Washington som ligger ca 5 timers kjøring mot sør. I hjertet av byen ruvet the Capitol (Kongressen) noe byens atmosfære bærer sterkt preg av. Det offentlige USA viser gjerne fram hovedstaden med sine rene, brede gater og hvite bygninger; dette skal liksom være det representante USA. I bakgatene så det anderledes ut.

BEST WESTERN SKYLINE INN
Navnet på hotellet vårt taler for seg selv. Svømmebassenget, dobbeltsenga, TV og telefon på rommet, bar og andre fasiliteter gjorde livet svert så behagelig. I Washington ble våre økonomikunskaper satt på prøve. Følgende institutter fikk æren av å møte oss: Brookings Institute, Det Internasjonale Pengefondet, Verdensbanken og Pentagon. Middelaldrige, Alvorlige menn satte oss inn i de reelle økonomiske økonomiske kriser, både innad i USA og i den tredje verden.

NEW YORK
A komme seg fra Washington til N.Y. er ikke så lett, i alle fall ikke hvis du skal benytte deg av Wiltshire busselskap. Etter endeløse timers venting

kom bussen, dog uten lys, og N.Y. skulle erobres. Vår nye base var YMCA, som lå bare et steinkast fra Central Park. Her måtte vi tilpasse oss på nytt. Rommene var små eneceller på 7-8 kvm. så overgangen fra Best Western Skyline Inn var stor, ja kanskje for stor for enkelte. Etter første natta "rømte" nemlig noen av jentene ned til mer fasjonable deler av byen. Faglig sett ble New York litt mer avslappa enn Washington. På programmet stod besøk på FN og oljebørsen (NYMEX). Vi hadde også et treff i sjømannskirka, der Dagbladets korrespondent malte sitt bilde av USA. N.Y. er stedet hvor alt kan skje, og det skjer. Inntrykkene slår imot deg når du rusler langs de utallige street'er og avenuer. Rikdom, fattigdom, aggresjon, apati om hverandre, ofte på måter som ga en vond smak i

Noen av oss avla også Alfabet City et besøk (lugubert strøk). Klubben vi var på, gjorde inntrykk både på guttene og jentene.

Gutta fordi de ikke likte å bli sjekka opp, av gutter, på jentene fordi det var sjeldent med mannlige strippere.

I en by som har alt må det også være forskjeller. Man trengte ikke å bevege seg langt fra Wall Street og Down Town Manhattan for å finne medaljens bakside. Søppel, fattigdom, de tomme blikka som du så inn i, de ga ettertanke, og takk for det!

BOSTON

Etter utrolig mye tull fram og tilbake med busselskapet Wiltshire, ble vi trygt innlosjert i Boston, utdanningsbyen framfor noen.

Vi skulle ha 2 forelesninger på det arverdige Cambridge, som var en smule preget av semesterautslutningen dagen i forveien.

Lufta begynte kanskje å gå ut av de fleste av oss, for trangen til å utforske det nye var vel ikke større enn at den kunne styres.

På tross av dette fikk vi her turens eneste par, og de har det vel fortsatt fint, eller hva, Grete og Amund?

Tida gikk fort og avreisedagen kom. Vi hadde kloklig valgt å benytte Greyhound-selskapet på tilbaketur. Men selv ikke det forløp uten problemer, da bussen forlot Boston uten 2 av oss, Grete og Amund.

Det ble heldigvis satt opp en ekstrabuss ca. en halv time etterpå, og alle som skulle til Norge kom til Norge.

De fleste hadde vel gjort seg sine tanker om USA før de dro, landet som virka så kjent gjennom massemedia og historietimene osv.

Fant vi det Amerika vi venta å finne?

Det var kanskje ikke så mye "å finne" på 14 dager. Mange inntrykk sitter i hvertfall igjen hos alle, og faglig sett kunne det vel ikke bli stort bedre, eller hva?

MILJØVERN «EI GULLGRUVE»

Overskrift henta frå Ny Tid 22/8-87, der boka "Die Ökologischen Milliarden" av den konservative tyske professoren, Lutz Wicke, dagleg leiar ved miljøvernkontoret i Vest-Berlin, blir omtala. Wicke tar utgangspunkt i dei enorme miljødødeleggjingane som Europa opplever i dag og bygg vidare på ei undersøking som seier at desse skadane minst tilsvarer 6 % av BNP i Vest-Tyskland. Wicke meiner ei total nytenking må til innan det politiske og økonomiske systemet. Ved hjelp av "opplyst eigeninteresse" må store investeringar til på miljøfronten for å hindra "den store katastrofa".

Skogsdød, øydelegging av jordsmønn, korrasjon på kapitalutstyr er berre nokre av resultata forureininga av luft og vatn medfører.

Wicke peikar på at ei satsing på reining og gjenvinning gjennom total nyinvestering av miljøvenleg industri vil måtta finna stad av reint økonomiske grunnar.

Nøkkelen til suksess er altså "den opplyste eigeninteressa". Når vanlege menneske, bedriftleiarar og politikarar skjørnar kva dei vil tene på eit reint miljø, vil løysingane kome av seg sjølv, meiner den vest-tyske professoren.

Økonomane har byrja å fokusere meir på økologi i sine modellar. Natur og ressursar blir tekne med i teoriane for å skape eit meir heilskapleg bilet av samfunnsøkonomisk lønsemeld.

Dei eksterne verknadane av den økonomiske produksjonen blir tatt opp i teorien, og for å få ein samfunnsøkonomisk "optimal" situasjon må tilpasningspunktet ligge der den marginale reinsekostnad

til ei bedrift er lik den marginale skade, altså der kostnadane ved å reinse ei eining meir av utslappa er lik skaden ved å sleppa ut nok ei eining av forureininga.

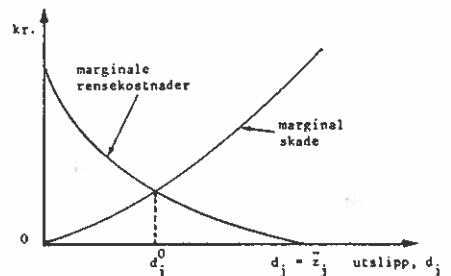

FIG. 1
"MILJØ OG RESSURSEK.
FØRSUND/STRØM"

På denne måten vil ein ikkje betale "unødvendig" mykje til reining, men likevel få bort dei verste skadene.

Ei erkjening av kloden vår som renovasjonsutøvar bygg på bidrag frå den biologiske forskinga. Naturen er recipient av avfallsstoff, og ved hjelp av si eiga sjølvreinsingsevna blir desse stoffa brotne ned og

balansen i naturen blir oppretthalde. Med bakrunn i dette blir det inkorporert i dei økonomiske modellane at det ikkje løner seg med total reining av produksjonsavfall. Biologane har også funne ut at den naturlege sjølvreinsingsevna på lang sikt kan øydeleggjast ved utslepp.

Nedbrytinga tar tid, og ved opphoping av avfallsstoff vil den økologiske likevekta kunna forskyvast i alvorleg grad. Grafisk sett kan dette tenkast seg slik:

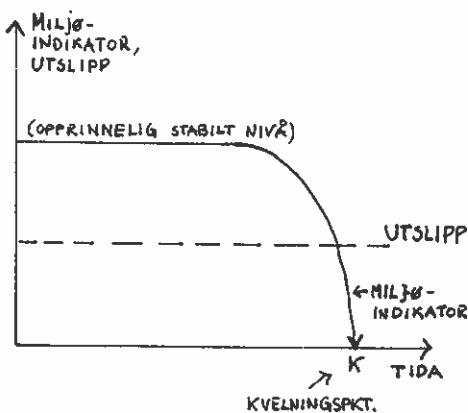

FIG. 2.
REVIDERT MODELL FRÅ FØRSUND/STRØM
"MILJØ OG RESSURSEKONOMI."

Miljøindikatorene kan t.d. vera mengde av enzym som bryt ned avfallsstoff. Byrjar denne mengda først å forsvinna, kan vi enda opp med ein kumulativ prosess slik som i høgre del av figuren. Her har naturen mista sjølvreisingsevna, og over svært kort tid har naturen nådd kvelningspunktet.

Kan det så tenkast at vurderingar av marginale skadeverknadar har vore og er for milde innanfor dei einskilde bedrifter, slik at vi trass reining på lang sikt vil bevega oss over i ein situasjon der miljøet misser sjølvreisingsevna si og katastrofa kjem sjølv om ho blir forskyvd i tid?

Det kapitalistiske systemet bygd på frikonkurranseprinsippet krev profitmaksimerande bedrifter. På kort sikt vil desse prøve å minimere kostnadane ved produksjon, også reinsekostnadane av produksjonsavfall.

At ei "opplyst eigeninteresse" skal få kapitalisten til å tenkje på langsiktige miljømålsetningar utan å krevje kortsiktig overskot synest usannsynleg. Det sterke statlege kontrollapparatet som eventuelt må til for å hindra overtredelsar av miljølovar vil bli ein fast, varig institusjon, då eigendynamiken av "profitmaksimering" oppfordrar bedrifter til nye miljøsynder så lenge reining inneber kostnadar.

Modellane gjengitt tidlegare har sine begrensingar. A vurdere miljøskader og reinsekostnadar inneber verdiar. Om

kortsiktverknadane av utslepp verkar små, utelukkar ikkje dette alvorlegare langsikt-verknadar.

Kostnadsminimering ved å setje marginal skade lik marginale reinsekostnadar kan vise seg utilstrekkeleg over tid.

Resultatet kan bli at vi kjem i ein situasjon der den naturlege sjølvreisingsevna er øydelagt, altså slik høgre del av figur 2 viser.

Dei økonomiske modellane vi til dagleg driv med er lite påverka av kritisk teori. Statisk samfunnssyn der det beståande blir tatt for gitt, og ei tru på at teoriane er deskriptive og ikkje normative er vanlege blant økonomane.

Slike "misforståingar" bør det ryddast opp i, og økonomane bør eksplisitt gjøre greie for normativitet i modellane sine. Med ei miljøkrise på trappene kan det ikkje minst bli viktig for økonomane å vise standpunkt, systemkritikk og alternative løysingar.

Eg trur ikkje at "den opplyste eigeninteressa" som har vore vanleg utgangspunkt for mange økonomiske teoriar bør ligge som ei sperre på viktige systemendringar som må til for å hindre at livsgrunnlaget vårt forsvinn.

At økonomar med ulik bakgrunn arbeider med problematikken er sjølvsgt positivt.

Men sanden er i ferd med å renna ut av timeglaset, slik at ei djuptgripande endring av måten vi vurderer naturen på må til.

"Frikonkurranse" er eit omgrep som verkar mot arbeidet. Økonomar bør skjøne det.

Per Ole Eikeland

EKSAMENSOPPGAVE MELLOMFAG VÅR 87

Myndighetene i et land ønsker å få utført en nyttet-kostnadsanalyse av alternative lokaliseringer av en ny flyplass. To alternativer, A og B, vurderes. Følgende informasjon foreligger:

Lokalisering A ligger nærmere de store befolkningssentra. Den medfører dessuten kortere flydistanser. Flyselskapene framholder dette som en fordel bl.a. fordi drivstoff er kostbart og avgiftsbelagt. Det er ganske stor bosetting innenfor støyområdet til denne lokaliseringen. Alternativ A ligger i et område med full sysselsetting. Arbeidskraft er en sterkt avgiftsbelagt innsatsfaktor i landet.

Besvarelsen fikk karakter 1.7

En nyttet-kostnadsanalyse ved lokaliseringen av en ny flyplass. Alternativene A og B vurderes.

I en nyttet-kostnadsanalyse ser man på samfunnets nette og samfunnets kostnader ved gjennomføringen av et prosjekt.

Samfunnets nette uttrykker konsumentenes betalingsvillighet for å få gjennomført et prosjekt. Den sier altså hvor mye konsumentene er villig til å betale (oppgi av andre godter) for å få en enhet av det godet prosjekten produsert.

Den samfunnsøkonomiske kostnad uttrykker den verdi bruken av ressurser til prosjektet kunne ha i alternativ anwendung. Den uttrykker altså den samfunnsøkonomiske tap vi får ved at ressurser ikke brukes i annen produksjon. Vi har her en alternativkostnad.

Når en bedrift vurderer et prosjekt, vil den kun ta hensyn til bedriftsøkonomiske kostnader og inntekter. Når disse avviker fra de samfunnsøkonomiske inntekter og kostnader vil bedriften sannsynligvis ikke tilpasse seg optimalt. Det kan vise seg at et prosjekt som går med bedriftsøkonomisk underskudd kan gå med samfunnsøkonomisk overskudd. Disse ulikhettene i vurdering vil oppstå når prisene på innsatsfaktorene i bedriften ikke reflekterer de samfunnsøkonomiske kostnadene.

Lokalisering B ligger i et område med en viss arbeidsløshet. Av naturgitte grunner medfører dette alternativet store sprengningsarbeider. Sprengstoff leveres av et monopol. Valg av B antas å føre til noe større biltrafikk gjennom tettbygde strøk.

Forklar hvordan du ville utføre denne nyttet-kostnads-analysen. Gi blandt annet oversikt over viktige nette- og kostnadselementer og drøft relevante verdsetningsproblemer på grunnlag av teoretiske prinsipper.

Nytte:

- 1) Kortere flydistanser og kortere vei til flyplassen. Vi får en tidsbesparelse ved å velge A.
- 2) Mindre støy ved alternativ B.
- 3) Økt arbeidstilbud ved alternativ B.

For å gjøre denne framstillingen mer oversiktlig vil jeg se på kostnader og nytte ved utbygging av prosjekt A i forhold til utbygging av prosjekt B.

Listen nedenfor viser kostnader og nyttevirkninger ved å velge alternativ A istedenfor alternativ B.

Kostnader

- 1) Større arbeidskostnader. Må ta arbeid fra annen virksomhet, og evt. pendling ved sysselsetting av arbeidsløse fra andre distrikter.
- 2) Mer miljøskader. Flere blir berørt av støy.

Nytte:

- 1) Mindre utgifter til drivstoff.
- 2) Mindre utgifter til sprengstoff.
- 3) Færre trafikkulykker på veiene.
- 4) Innspart reisetid.
- 5) Mindre kostnader til vedlikeholdelse av veien i tettbebygde strøk. Slipper økt trafikk gjennom tettbebygde strøk.

Hvis nyttesiden er større enn kostnadssiden er det samfunnsøkonomiske mest lønnsomt å velge alternativ A. For å finne de totale kostnadene (og nytten) må vi sette en verdi på de ulike økonomiske virkningene. Dette er ikke alltid like lett. Jeg vil vise dette ved å ta for meg hver av punktene nøyere.

Kostnader

- 1) Anleggskostnader:-

Arbeidskraft (A>B)

- Kjøp

av sprengstoff (B)

- Kjøp

av maskiner (Antar likt A og B).

-

2) Driftskostnader : -

Arbeidskraft (A>B)

-

Drivstoff (Størst i B)

- Økt

vedlikeholdsarbeid ved veiene i tettbebyggelsen (p.g.a B)

-

- Andre driftskostnader likt i A og B.

3) Større tidskostnader ved alternativ B.

4) Økt antall ulykker (ved B p.g.a. økt veitrafikk i tettbebygde strøk).

5) Miljøkostnader. Økt støy (størst for A).

- 1) Større arbeidskostnader.

Når man skal vurdere de samfunnsøkonomiske kostnadene ved å ansette en arbeider, må man se på den verdi arbeideren hadde i alternativ anwendung.

I prosjekt A er alle arbeiderne i arbeid før prosjektet setter igang. Dette betyr at man må trekke arbeiderne bort fra annen produksjon. Den samfunnsøkonomiske kostnad ved dette blir arbeiderens bruttolønn + arbeidsgiveravgiften.

I sin gamle jobb vurderte arbeidsgiveren arbeidstakerens produktivitet til bruttolønn + avgift, dvs. det var det arbeidsgiveren var villig til å betale for & få økt produksjon. Når arbeidsgiveren nå mister sin arbeidskraft p.g.a. flyplassutbygging vurderer han sin reduserte produksjon til

et tap lik bruttolønn + arbeidsgiveravgift. Den alternative verdi arbeideren kunne ha haft var også lik bruttolønn + arbeidsgiveravgift og dette blir da den samfunnsøkonomiske alternativkostnaden ved økt arbeidskraft til flyplassprosjektet.

Hadde vi valgt alternativ B ville vi hatt en viss arbeidsløshet i distriktet og kunne da ansatt folk som før gikk arbeidsløse. Alternativkostnaden til disse er mye mindre enn for folk som var i arbeid i utgangspunktet. Vurdering av alternativkostnaden i dette tilfelle avhenger av om folk før valgte å gå hjemme, men nå ønsker å jobbe (p.g.a. høyere lønn, eller en mer interessant jobb) eller om de før gikk arbeidsløse fordi de ikke fikk noen jobb. I det første tilfelle skal alternativkostnaden være lik nettolønna, dvs. at arbeidstakeren før verdsatte "fritid", det å være hjemme til nettolønna. I det siste tilfelle skal alternativkostnaden vurderes etter tap av fritid. Denne verdien vil sannsynligvis være svært liten, hvis individet før ikke hadde noen inntekt overhode.

Vi kan tenke oss, som et alternativ til at all arbeidskraftsetterspørrelse ved flyplassutbyggingen fører til redusert arbeidskraft i annen produksjon, at noe av arbeidet blir tatt av arbeidsløse utenfor tettbebyggelsen. Man kan også i A redusere arbeidsløsheten. Men her får man kostnader man ikke fikk ved utbygging av B. Siden arbeidsplassen nå vil ligge langt unna arbeiderens bosted, må han enten flytte eller pendle. Dette vil føre til et nyttetap for arbeideren, som øker de samfunnsøkonomiske kostnadene utover verdsettingen av fritid ved å ansette han. Dette nyttetapet kan være svært vanskelig å måle. Hvis han pendler kan nyttetap muligens måles til økt reisetid.

Vurdering av tid kommer jeg tilbake til senere i oppgaven. Hvis han flytter vil han påføre kostnader ved kjøp av hus, adskillelse fra venner og familie.

Uansett ser vi at de samfunnsøkonomiske kostnadene ved ansettelse av arbeidskraft blir større i prosjekt A enn i prosjekt B. Hvor mye større de blir vil blandt annet avhenge av hvor stor arbeidsløshet det var i utgangspunktet i lokaliseringen rundt B.

- 2) Større miljøskader

Når flyplassen bygger ut i et tettsted vil flere bli berørt av støyen en flyplass medfører. Flere vil få redusert sin nytte enn ved gjennomføring av prosjekt B og den samfunnsøkonomiske nyttredusjonen blir større ved prosjekt A. A måle hvor stor denne nyttredusjonen blir

byr på problemer. Vi har her et eksempel på et kollektivt "gode". Vi kan ikke dele opp verdien av støy og selge det på et marked. Vi har også ikke noe marked som reflekterer konsumentenes betalingsvillighet for å få redusert støy.

En mulig måte å finne en verdi av dette nyttetapet på er å ha en spørreundersøkelse. Man kan spørre hvor mye den enkelte er villig til å betale for å få redusert støy. Vi støter da på et nytt problem: Hvis konsumentene selv skal betale for den reduserte støyen vil de oppgi et for lavt tall og håpe på at ingen andre gjør det samme. Den marginale betalingsvillighet blir da mindre enn den reelle.

Hvis konsumentene ikke skal betale for reduksjonen av støy selv vil de oppgi et for høyt tall og den marginale betalingsvillighet blir da større enn den reelle.

Det er også svært vanskelig å finne nyttetap ved økt støy for samfunnet ved en spørreundersøkelse.

En annen mulig måte å vurdere det samfunnsøkonomiske tapet ved økt støy er å se på verdireduksjonen av eiendom. Ved økt støy vil flere ønske å flytte. De vil tilby sin eiendom til salgs, men det vil bli vanskeligere å få solgt på grunn av at færre ønsker å bo i området med støyen fra flyplassen. Prisen på eiendommen blir også redusert, og denne reduksjonen kan være et mål på det samfunnsøkonomiske tapet ved støy.

Ved prosjekt B vil det være færre som blir berørt av støyen og den samfunnsøkonomiske kostnaden ved økt støy vil være størst ved valg av prosjekt A.

Støy og arbeidskraft taler også for å velge flyplassalternativ B. Vi skal nå peke på virkninger som igjen taler mot dette:

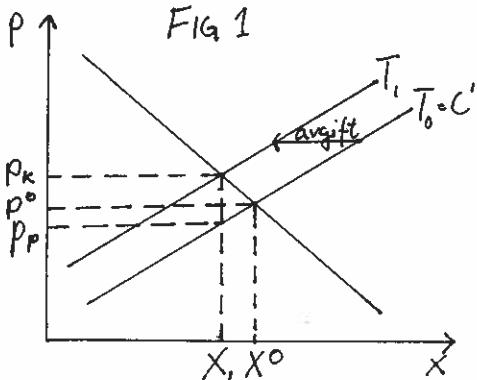
Nytte

- 1) Mindre utgifter til drivstoff

Ved å velge prosjekt A vil vi få mindre drivstoffkostnader. Hva vil så kostnadene være ved å ha drivstoff til reiser? Drivstoff er avgiftsbelagt og det betyr at tilbudscurven for de som tilbyr drivstoff ikke reflekterer alternativkostnaden. Tilbyrne vil tilpasse seg kostnadene ved produksjon av drivstoff (C¹) pluss avgiften de må betale for å produsere drivkraft. Det samfunnsøkonomiske kostnadene vil derimot bare være grensekostnaden ved produksjon eksklusive avgift forutsatt at grensekostnaden reflekterer alternativkostnaden. (Vi har her sett bort fra at avgiften reflekterer eventuelle negative eksterne effekter, dvs. negative virkninger ved produksjon som bedriften ikke tar hensyn til i

sin tilpasning. Hvis avgiften akkurat reflekterer de negative virkningene av produksjon, er kostnadene ved produksjon inklusive avgiften den reelle samfunnsøkonomiske alternativkostnad. Men vi ser altså bort fra dette her).

I figur 1 ser vi et eksempel der en avgift er pålagt en vare ved produksjon. Det betyr at det blir dyrere å produsere for bedriften og tilbudscurven får et negativt horisontalt skift.

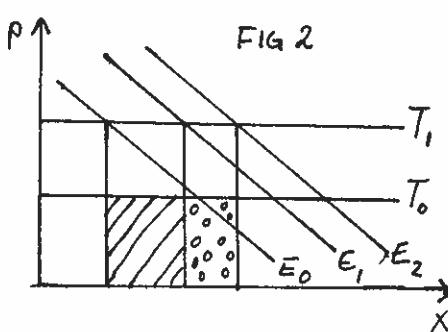

T_0 = Tilbudscurve eksklusive avgift.
 T_1 = Tilbudscurve inklusive avgift.
 X^0, P^0 = Pris og kvantum når utgiften er lik null.
 P_k = Pris konsumentene må betale for varen.
 P_p = Pris produsentene får for varen.

$P_k + P_p$: Vi får en prisvridning. Konsumentene vil tilpasse seg den pris de betaler for varen P_k som er større enn bedriftens grensekostnad $C'(T_0)$. Den marginale betalingsvillighet er større enn grensekostnaden og det ville ha lønt seg å øke produksjonen samfunnsøkonomisk sett. Vi er ikke i et Pareto-optimalt punkt (dvs. at ingen kan få det bedre uten at noen får det verre). Prisen som konsument tilpasser seg til er altså ikke lik de sanne alternativkostnadene. Vi må bruke grensekostnaden for å vurdere alternativkostnaden ved økt produksjon (altså T_0) og ikke tilbudscurven T_1 .

Ved utbygging av en flyplass vil det føre til etterspørsel etter drivstoff. Den totale etterspørsel etter drivstoff øker. Dette vil føre til økt pris på drivstoff hvis ikke tilbuet er helt elastisk, som det kan være ved import. Jeg skal se på begge mulighetene her. Ved import av drivstoff vil prisen være lik prisen på verdensmarkedet + eventuelle fraktkostnader. Avgiften på drivkraft er altså ingen samfunnsøkonomisk kostnad, kun en overføring av inntekt til staten fra de som produserer drivstoff.

Se figur 2.

Etterspørselen øker fra E_0 til E_1 på grunn av utbyggingen av flyplassen i prosjekt A. Siden vi trenger mer drivstoff i prosjekt B, vil utbygging av flyplassalternativ B føre til at etterspørselskurven skifter til E_2 .

T_0 reflekterer her alternativkostnaden ved å øke etterspørselen etter drivkraft. Ved prosjekt A vil vi få kostnader lik det skraverte feltet, mens ved prosjekt B vil man få kostnadene i feltet med rundinger i tillegg til det skraverte feltet. Vi får altså en givnest (økt nytte) lik feltet med rundinger ved å velge alternativ A.

Hvis vi nå antar at tilbuet av drivstoff er stigende slik som i figur 1 vil prisene stige ved økt etterspørsel og vi får fortengning av annen produksjon. Denne kostnaden er lik

$$2) (X_1 - X_0)(P_0 - t)$$

begrunnelse for at t ikke medregnes som under hele elastisk tilbud. Der $(P_0 - t)$ angir ressursens verdi i alternativ anvendelse. Egentlig er ikke dette helt korrekt, vi skulle hatt et led til i

$$(X_1 - X_0)(\alpha - \beta)$$

2

men jeg ser bort fra at dette kostnadsleddet her og antar at den er tilnærmet lik null (for å gjøre framstillingen enklere).

I tillegg fører den økte etterspørselen til utesengning av annen produksjon. Denne kostnaden er lik

$$(X_0 - E)\frac{p}{2} + (X_0 - E)(P_1 - P_0)$$

$$\left(\text{Antar } \frac{(X_0 - E)(P_1 - P_0)}{2} \approx 0 \right)$$

Kostnadene ved utesengt produksjon er altså utesengt produksjon gangt med markedsprisen. Vi bruker altså markedsprisen her fordi, det er den prissetterspørerne står overfor og altså til denne pris de vurderer en økning i produksjon. På gjenspeilende utesengte produsenter betalingsvillighet for drivkraft, slik at verditapet ved redusert produksjon (alternativkostnaden) er lik prisen P_0 .

Den totale kostnaden ved etterspørsel etter drivkraft blir altså:

$$(X_1 - X_0)(P_0 - t) + (X_0 - E)P_0$$

der E er de andre produsentenes etterspørsel ved den nye prisen P_1 .

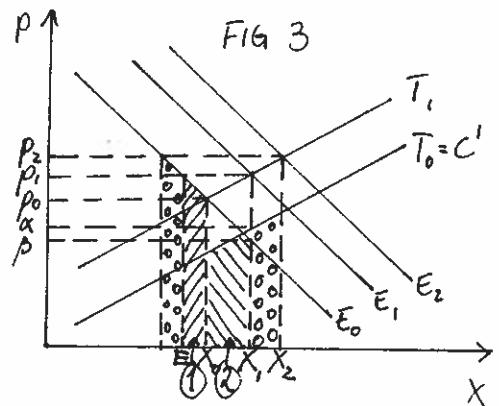
Ved prosjekt B får vi ytterligere økt etterspørsel og dermed økte kostnader både på grunn av økt produksjon og fordi vi får økt fortengning av annen produksjon når prisen stiger til P_2 (se blå merker i figur 3).

Gevinsten ved å utføre prosjekt A i stedet for prosjekt B blir lik de blå feltene (de med rundinger).

Siden drivstoff er kostbart kan den gevinsten bli ganske betydelig.

2) Mindre avgifter til sprengstoff

Hvis vi nå antar at vi ikke trenger noe sprengstoff i det hele tatt til prosjekt A,

Vi ser at i dette tilfellet går vi ikke bare økte kostnader p.g.a. økt produksjon, men vi får også kostnader ved fortengt etterspørsel ved den nye høyere prisen.

T_0 og T_1 er som i figur 1.
 E_0 = Etterspørsel før flyplass.
 E_1 = Etterspørsel etter at alternativ A er iverksatt.
 E_2 = Etterspørsel etter at alternativ B er iverksatt.

X_0 = Total produksjon uten flyplassutbygging.
 X_1 = Total produksjon når alternativ A er iverksatt.
 X_2 = Total produksjon når alternativ B er iverksatt.
 t = Avgift ved produksjon av drivstoff.

Når etterspørselen øker til E_1 (ved prosjekt A) vil vi få økte kostnader ved økt produksjon lik:

kan vi se på kostnadene ved å utføre prosjekt B som prosjekt A ikke har. Dette er en urealistisk antakelse, men det er for å gjøre framstillingen enklere og konklusjonen blir den samme.

De som tilbyr sprengstoff er et monopol og kan dermed selv bestemme pris på sin vare. En monopolist vil maksimere sin profitt, dvs. inntekter ($p \cdot x = a$) minus kostnader ($C(x) + B$):

$$\pi = p \cdot x - C(x) - B$$

der p = pris på varen
 x = volum
 $C(x)$ = variable kostnader
 B = faste kostnader

$$\text{Inntekt: } a(x) = p(x) \cdot x$$

$$\pi = a(x) - C(x) - B$$

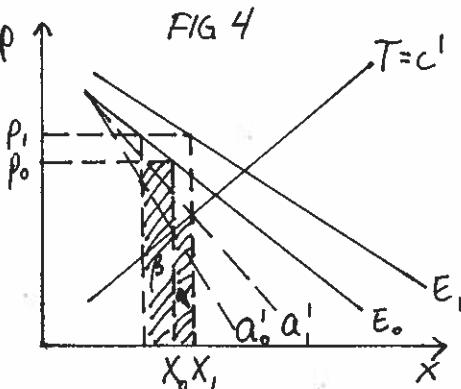
Monopolisten maksimerer sin profitt ved å derivere m.h.p.x:

$$0 = a'(x) - C'(x) - B$$

$$a' = C'(x)$$

Monopolisten vil tilpasse seg der grenseintekten er lik grensekostnad.

Fra konsumentteorien vet vi at når etterspørselskurven er fallende, treffer grenseintektskurven x-aksen akkurat halvveis fra der etterspørselskurven treffer x-aksen. Grenseintektskurven er altså mindre enn etterspørselskurven. Dette fører til at i det produkt der monopolisten tilpasser seg ($a' = C'$) er den marginale betalingsvilligheten større enn grensekostnaden ved produksjon. Vi har altså for lav produksjon og prisene reflekterer ikke marginal betalingsvilligheten og alternativkostnad. Jeg antar nå at grensekostnaden reflekterer den alternative kostnad ved økt produksjon. Denne skal altså legges til grunn når vi beregner kostnader ved økt produksjon. I tillegg får vi også kostnader ved utesengning av annen produksjon. Dette fordi flyplassutbyggingen fører til økt etterspørsel etter sprengstoff og dermed økt pris. Se figur 4.

x = kostnader p.g.a. økt produksjon

β = kostnader p.g.a. utesengning av annen produksjon.

Begrunnelsen for hvordan vi beregner kostnadene blir tilsvarende som under 1) før i oppgaven.

Når vi antar at vi ikke trenger noe sprengstoff til prosjekt A er det økt gevinsten ved å velge prosjekt A i stedet for prosjekt B.

3) Farre trafikkulykker på veiene

Ved prosjekt B vil vi få økt trafikk gjennom tettbebygd strøk. Dette kan føre til et økt antall trafikkulykker so vi ikke får under valg av prosjekt A.

I dette tilfelle er det svært vanskelig å vurdere nyttet ved reduserte ulykker (ved prosjekt A i forhold til prosjekt B).

En mulighet er å vurdere menneskeliv til den inntekten de tjener. Men da får vi det problemet av menneskeliv vil få ulik verdi. En annen mulighet er å se på hvordan man har vurdert dette i tidligere kostnads- og nytteanalyser. Man kan også bruke dette som en slags koreksjon ved endelig valg av prosjekt A eller B. Dvs. at man setter en verdi på at nyttetverkningen ved reduserte ulykker må være så og så mye for at prosjekt A skal være mer samfunnsøkonomisk lønnsomt end prosjekt B.

4) Innspart reisetid

I prosjekt A får man innspart reisetid på tre måter i forhold til prosjekt B:

i) Fordi prosjekt A ligger i tettbebyggelse vil en større del av befolkningen ha kortere vei til flyplassen enn ved alternativ B. 2. Fordi A ligger nærmere de store befolkningssentralsjonene medfører dette kortere flydistanser og dermed korterer reisetid med fly.

3. Ved prosjekt A slipper man større biltrafikk gjennom tettbebygd strøk slik man fikk under alternativ B, og dermed redusert tid ved bruk av bil eller buss.

Den totale nytteverdien av innspart tid måles etter bruttolønn hvis den innsparte tiden brukes til økt arbeid og nettolønn hvis den brukes til økt fritid. Argumentasjonen for dette blir den samme som før i oppgaven.

Hvor mye tid som her blir innspart ved å velge alternativ A i stedet for alternativ B er her av stor betydning. Hvis det kun dreier seg om 5-10 min en sjeldent gang, vil den alternativet verdien av disse minuttene sannsynligvis være svært liten. Men hvis man summerer opp all disse individenes 5-10 minutters innsparte tid kan den samfunnsøkonomiske nyttet bli svært stor ved redusert reisetid.

Dette er man oppmerksom på i nyttekostnadsanalyser og tillegger derfor gjerne den samfunnsøkonomiske nyttet

mindre verdi enn man ville fått ved å summere alle enkeltindividens innsparingstid.

5) Mindre vedlikeholdelse av vein gjennom tettbebygd strøk

Ved prosjekt B får man økt trafikk på veien gjennom tettbebygd strøk og dette vil øke slitasjen på veibananen. Vi får altså økte kostnader ved å vedlikeholde veien som vi ikke får ved å velge prosjekt A. Disse kostnadene kan det jo hende at til en viss grad oppveies av økt slitasje på andre veier ved prosjekt A. Slik at den største samfunnsøkonomiske kostnaden her ved å velge prosjekt B vil være flere ulykker på veiene.

Etter denne gjennomgåelsen kan det virke som prosjekt A er det beste alternativet. Men det er ikke sikkert. Vi vet jo ikke de reelle kostnadene her og det kan tenkes at kostnaderne ved å redusere annen produksjon (p.g.a. sysselsetting ved flyplassen) og vurdering av miljøkostnaden ved prosjekt A er større enn kostnaderne ved å velge prosjekt B.

Noen punkter jeg ikke har drøftet her kan også bli av betydning for valg mellom alternativ A eller B:

i) Jeg har antatt at når prosjektene er ferdig utbygget vil de ha like stor kapasitet. Hvis dette ikke var tilfelle ville det være en samfunnsøkonomisk nyttet/fordel å velge det prosjekt med størst kapasitet fordi man må vente at flytrafikken vil øke i tiden framover også, og hvis kapasiteten er ganske liten kan en ny flyplassutbygging bli aktuell om noen ti-år, med de kostnadene det fører med seg.

ii) Et annet punkt er om mulighetene for en senere utbygging av flyplassene vil være like store. Er det mye lettere senere å bygge ut f.eks. flyplassalternativ A vil det føre til at det er en positiv samfunnsøkonomisk virkning ved å velge A (på akkurat dette punktet).

iii) Videre har vi implisitt antatt at det tar like lang tid å bygge ut flyplassene. Hvis dette ikke er tilfelle kan behovet for en ny flyplass øke så mye og fort at et av alternativene kan bli utelukket. Dette går jeg utifra at alt var tatt med i betraktning når man skulle vurdere de to alternativene A og B.

iv) Hvis myndighetene driver en aktiv distriktpolitikk kan dette føre til at prosjekt B blir høyere vurdert enn prosjekt A. Ved at flyplassen blir lagt til et utkantdistrikt kan dette føre til at en større del av befolkningen vil senere seg rundt den nye flyplassen (hoteller, butikker, boliger osv.) Dette kan bli vurdert som en positiv indirekte virkning ved valg av

prosjekt B fra myndighetenes side.
Som vi ser ut fra dette er det umulig for meg å gi noe svar på hvilket alternativ som var samfunnsøkonomisk best og det var vel heller ikke meningen. Det viktige i denne oppgaven er at kostnadene og nyten ved et prosjekt skal være de samfunnsøkonomiske kostnadene og nyten. Ut fra dette veier man kostnader og nyten mot hverandre og kommer forhåpentligvis fram til at den ene prosjektet er samfunnsøkonomisk mer lønnsomt enn det andre.

Kommentar

Kandidaten angriper oppgaven på en effektiv måte, får med alle de problemstillingene oppgaveteksten reiser, holder seg til det relevante og gir begrunnete svar, som viser god forståelse av den underliggende teori. Da må det bli en meget god karakter.

For det første er det verdt å merke seg at kandidaten tilpasser analysen til at problemstillingen er valg av lokalisering, og ikke om det skal bygges en flyplass. Derfor er det forskjeller mellom alternativene som er relevante.

Det er dessverre en utbredt synd blant eksamenskandidater å skrive generell teori, og gjerne ta med likt og ulikt for sikkerhets skyld, framfor å la de relevante deler av den generelle innsikt komme til syne gjennom måten en behandler de konkrete spørsmål i oppgaven på. Den foreliggende besvarelsen er et godt eksempel på ønskelig tilnærmingse.

Det er viktig at svar begrunner slik kandidaten gjør når hun forklarer hvorfor bestemte (skygge-) priser bør brukes. Se spesielt omtalene av arbeidsgiveravgift og drivstoffavgift. Svar av typen "vi vet fra økonomisk teori at ..." gir ikke særlig uttelling, selv om svaret er riktig. Husk at det en får karakter for til eksamen, er ikke hva en kan, men hva en viser at en kan. Faktisk kunne jeg ideelt sett ønsket at kandidaten hadde gitt enda litt dypere begrunnelser på enkelte punkter. Det kunne f.eks. vært sagt litt mer om hvorfor priser under visse forutsetninger reflekterer betalingsvillighet og samfunnsøkonomisk alternativkostnad. Prisfast kvantumstilpasning og indifferensens lov er viktige i denne forbindelse.

Det er også noen tydeligere mangler og uklarheter. Jeg savner at nåverdi beregning nevnes. Det spiller en rolle når forskjeller mellom A og B oppstår. Forskjellig "timing" av eller like kostnader vil også ha betydning.

Bruken av ulikhetstegn i opp listen av kostnader er for lettint og upresis framstilling. Det er heller ikke klart hva en skal forsø med kostnader og nyte. Spørsmålet er av hva i forhold til hva? Heldigvis blir dette presistert senere. Det er ukjent hva det siktet til med nyttekomponent (3) økt arbeidstilbud.

Jeg synes arbeidsløshetsbegrepet bør reserveres for rasjoneringsituasjoner ("ufrivillig" arbeidsløshet).

Problemet med strategiske svar i intervjuundersøkelser trenger utdyping.

Behandlingen av tilleggsledd og tilnærnelser i forbindelse med verdsetting av drivstoff er noe for knapp til å være helt tilfredsstillende.

Omtalen av beliggenheten av grenseintektskurven i monopoltilfellet forutsetter lineær etterspørselskurve som tegnet. Også monopolprisen reflekterer etterspørrelsens marginale betalingsvillighet.

Omtalen av små tidsbesparelser er langt fra klar.

Når det gjelder distriktspolitiske virkninger, hadde det vært ønskelig å se spørsmålet om alternative virkemidler enn eventuell bruk av flyplasslokalisering kunne være mere effektive.

/ Jar Christian

EKSAMENSOPPGAVE INT.ØK. VÅR 87

Økonomisk teori har gitt viktige argument for fri handel mellom land. Gi et oversyn over argument mot fri handel bygd på økonomisk teori. Drøft kritisk ett eller flere av de .

Besvarelsen fikk karakter 2.45

sten ved handel. Hva skulle så argumentene mot fri handel være?

1) Myndighetenes styringsmuligheter i den makroøkonomiske politikken. Jo mer åpen en økonomi er, i desto større grad vil konjunktursvingningene "ute" komme inn i økonomien. Samtidig vil importlekasse gjøre at virkning av eventuell motkonjunkturpolitikk reduseres. Jeg prøver meg på en illustrasjon av situasjonen:

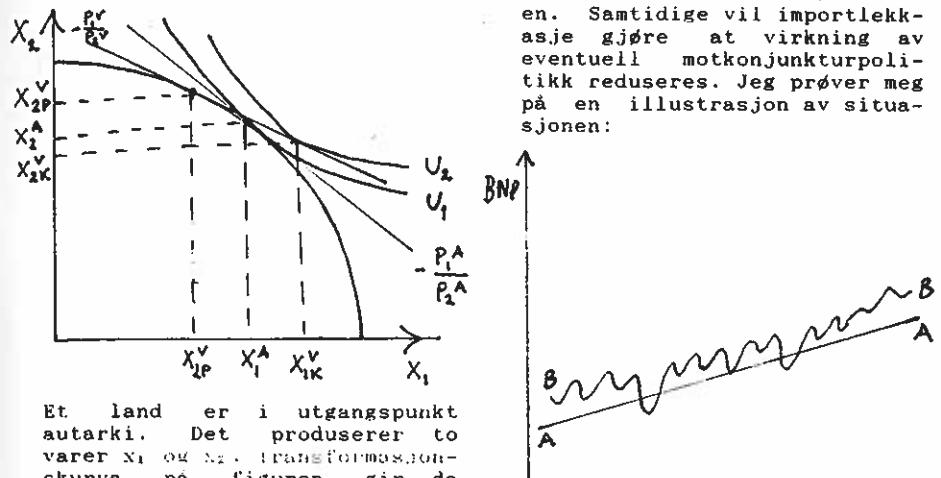

FIG 2 → tid

Jeg tenker meg at kurva AA er tidsutviklingen for BNP i tilfeller med autarki. I tilfeller med handel vil BNP stort sett være høyere, men mer "ustabilt". Muligheten for å få en mer jevn utvikling i BNP vil altså reduseres p.g.a. importlekasse (og underskudd på handelsbalansen). Stor grad av fri handel vil altså kunne svekke effekten av offentlige virkemidler.

2) Et annet argument mot fri handel er beredskapsargument. Her er det to argumenter som er nært knyttet til hverandre. For det første kan hensynet til beredskap gjøre at en f.eks. ønsker å opprettholde f.eks. en viss produksjon av jordbruksprodukter. I en krisesituasjon kan tilførselen av matvarer til landet stoppes og landet må leve av det det sjøl produserer er tankegangen. I tillegg kommer et argument til. I en økonomi som er åpen, og i stor grad har gjort seg avhengig av handel med utlandet, vil der også være nødvendig å sitte med større beredskapslagre enn det som eller (i tilfeller med mindre grad av frihandel) hadde vært nødvendig. Å sitte med beredskapslagre er en kostnad, dette skulle derfor redusere gevinsten med fri handel.

Hva skjer så hvis landet begynner å handle? Prisforholdet på verdensmarkedet er

$$\frac{P_V}{P_2}$$

og ved handel får vi at kons. tilpasser seg i punktet B. Der er marginale subst. brøk lik prisforholdet. Produsentene tilpasser seg i punktet C de den marginale transf. brøk er lik prisforholdet. Landet vil eksportere $X_{1,P}^V - X_{1,K}^V$ av vare 2, og importere $X_{1,P}^V - X_{1,K}^V$ av vare 1. Produktions- og konsumpt. er ikke lenger det samme. Landet eksporterer vare 2 og importerer vare 1, landet har komparative fortrinn i produksjon av vare 2. Vi ser at nytenivået etter handel har økt fra U_1 til U_2 . Dette gir altså uttrykk for gevinst-

3) Når jeg i figuren på side 1 så på fordeler med fri handel, så jeg ingensting om hvordan økonomien kom fra punkt A til punkt C på transformasjonskurva. Det kan være flere kostnader forbundet med denne strukturendringa: den vil kanskje kreve høy grad av mobilitet av innsatsfaktoren. For arbeidskrafta kan dette bety flyttekostnader. De økonomiske kan

observeres. I tillegg kan det komme sosiale kostnader ved flytting som redusert trivsel osv. Dessuten kan flytting føre til at hus blir stående fraflytta, nye må bygges om. Dette må regnes som kostnader ved strukturendring.

Jeg forutsatte også i figuren at økonomien flytta seg fra et punkt til et annet på transformasjonskurva. En kan imidlertid godt tenke seg perioder med redusert ressursutnyttelse her. På figuren ser vi at omstillinga krever at ressurser flyttes fra sektor 1 til sektor 2. Det betyr at bedrifter i sektor 1 må legges ned og nye bedrifter i sektor 2 må etableres. Det er imidlertid ikke gitt at en bedrift i sektor 2 står ferdig til å ta imot f.eks. arbeidskraft fra sektor 1 når en bedrift her legges ned. Dette vil i så fall også representere ekstra kostnader ved frihandel.

4) Et annet argument som har vært trekkt fram for å begrense frihandelen har vært dumping. Dvs. at land/producenter selger vare på verdensmarkedet til pris lavere enn det det koster å produsere den. Dette blir sett på som "ulik" konkurrans, og har vært brukt som argument for handelsbegrensninger. At ett land subsidierer industrien i en bestemt bransje blir lett argument for at andre land skal gjøre det samme.

5) Dette argumentet kan neppe sees på som et generelt teoretisk argument mot frihandel, men kan i noen situasjoner være et argument for at et land har for stor grad av handel. Det har vært hevdet at den konkurransen utsatte industrien i Norge har større høydhetsgrad av arbeidsulykker, forurensing i større grad enn andre næringer osv. Hvis denne industrien ikke erfarer disse kostnadene sjøl, kan det trekke i retning av at produksjonen i disse sektorene er "for stor". (Avgifter på utslipp osv. pålegges ofte i forhold til bedriftens bæreevne. For K-ind vil det da være lett å argumentere med at økte kostnader reduserer konkurransesonen osv.) Jeg viser dette med en enkel grafisk framstilling.

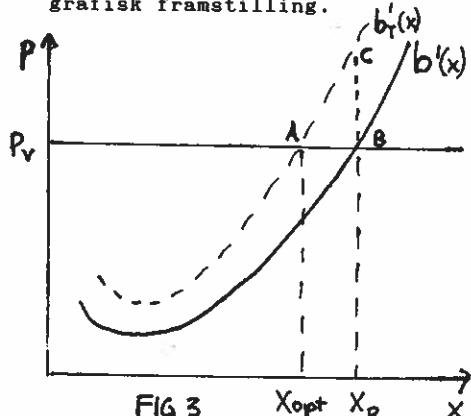

FIG 3 Xopt X_R X

Bedriften produserer varen X som selges til pris P_1 på verdensmarkedet. Grensekostnadene som bedriften sjøl erfører er $b^1(x)$. Dette gir X^* som produsert kvarum som maksimerer bedriftens profitt. Kostnadene bedriften erfører, er imidlertid ikke de samfunnsmessige kostnader ved produksjonen av X . Disse er representeret ved grensekostnadskurva $b^1_r(x)$. Optimal produksjon av X er her X^* opt. Det samfunnsøkonomiske tapet ved X^* er trekanten A-B-C. Argumentet om konkurransesvne holder ikke. Siste prod.enheter X_{opt} - X^* koster mer å framstille enn inntektene de gir. Hvis dette er tilfelle for k-industrien, er dette et argument for å begrense handelen. Et argument mot frihandel er det ikke direkte, kanskje heller et argument for å pålegge bedriftene "riktige" avgifter. Det har også vært hevd at k-ind. i større grad nyter godt av "for billig" kraft enn annen industri, og at dette skulle trekke i retning av at omfanget av handelen er for stor (som fig. over). Men også dette må kanskje ses som et argument for å prise krafta "riktig", og ikke å begrense frihandeleien direkte.

6) Oppføringsargumentet. Det har blitt brukt som argument mot fri handel at industri hjemme som på sikt vil være lønnsom, ikke vil overleve fordi den i startfasen ikke vil klare å hevde seg i konkurransen fra utlandet. Vi har at industrien i begynnelsen vil trenge tid til å tilpasse teknikken osv. Dette skulle trekke i retning av at k-sektor på sikt vil bli "for liten" i tilfellet med frihandel fordi lønnsomme prosjekter ikke settes igang fordi underskuddene i starten blir "for store". Dette har vært argument for

1) subsidiering av ny industri
2) skjerming av typer industri ved hjelp av ulike typer handelshindre.

Et argument mot frihandel som er (nært) beslektet med oppføringsargumentet er dette: Utgangspunktet for myndighetene i et land er at de har en gitt mengde ressurser. Disse ressursene bør brukes på en slik måte at utviklinga i næringsstrukturen blir "best mulig" (optimal). Hvis en tar utgangspunkt i en Putty-Clay-modell, har vi at ethvert anlegg skal drives sålenge kvasirenta (dvs. løpende uint. - løpende kostnader) er positiv (evt ikke-negativ). Den initiale kapitalkostnaden ses på som sunk-cost hvis anlegget ikke har noen skrapverdi. Så langt er alt vel og bra. Myndighetene står imidlertid overfor en ressurskranke i økonomien. En kan godt tenke seg en situasjon da hvor det vil lønne seg å vente med å investere i en bransje

sjølom det i bransjen eksisterer potensielle prosjekter med positiv nåverdi. Tankegangen er denne:

Det kan i bransjen være venta et teknologisk gjennombrudd noen perioder fram i tida. Det kan da være optimalt å vente med å investere i bransjen fordi prosjektene lengre fram i tida (etter teknologisk gjennombrudd) er mer ("mye mer") lønnsomme. Dette ville i tilfelle kunne representerer en optimal utvikling av næringsstrukturen. Hvis andre land imidlertid ikke "venter" på ny teknologi, og dermed kanskje driver en ineffektiv næringsutvikling, vil innenlandske produsenter bli utkonkurrert av utenlandske nye bedrifter. Dette kan være argument for at myndighetene

1) subsidierer innenlandske bedrifter med kvasirenta < 0 .
2) skjerner disse bedrifter mot kont. utenifra for å opprettholde syss., og å utsette nyinv. til et tidspunkt hvor det er optimalt. Utgangspunktet i argumentet er altså at andre land driver en ikke-optimal næringspolitikk.

7) Et argument mot frihandel, eller kanskje i første rekke for toll som et handelsbegrensende virkemiddel som spilte en rolle tidligere, var tollinntektene som staten kunne ta inn. Poengen kunne sjølsgt ikke være å begrense handelen så mye at tollinntektene blir veldig små, men det er klart at fiskale hensyn var viktige når et land pala toll. Tollinntektene var da en viktig del av statens inntekter. Dette argumentet kan ikke lenger sies å ha særlig gjennomslagskraft.

Til slutt vil jeg trekke fram to argumenter mot fri handel som ikke er spesielt aktuelt for Norge, men som kan være viktige for land i spesielle situasjoner.

8) Fattigjørende vekst: Dette er et problem som er aktuelt særlig for u-land. Utgangspunktet kan være et land som produserer en vare og har en stor andel av verdensmarkedet av varen. Hvis landet øker produksjonen av denne varen, kan prisen på verdensmarkedet reduseres så mye, at landet taper på det. Dette vil særlig være et problem for land som produserer en vare som er lite elastisk i etterspørselen (kakao). Grafisk kan dette illustreres slik:

SE FIGUR 4

I utgangspunktet produserer land i punkt B. Prisforholdene på verdensmarkedet er

$$\left(\frac{P_1}{P_2}\right)^1$$

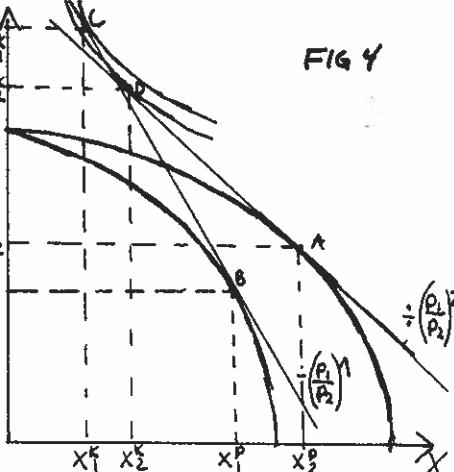
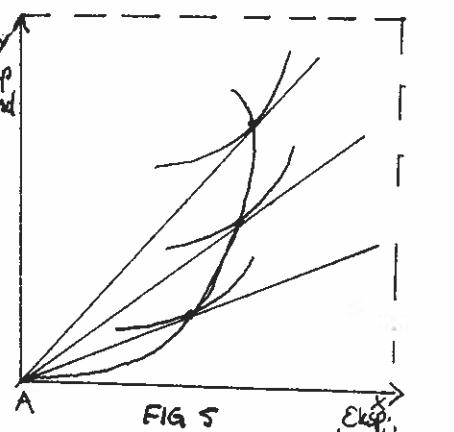

FIG 4

Konsumpunktet er C. Landet er i en periode med vekst og prod.mulig. kurva flytter seg utover: det investeres i eksportsektoren. Mens dette skjer endres imidlertid prisforholdet for varen på verdensmarkedet: eksportvarer bli relativt billigere. (Dette skjer fordi tilbuddet av varen på verdensmarkedet øker, det kommer ikke godt fram på figuren!) Bytteforholdet for landet forverres. Nytt prod.pkt. blir B, og nytt konsumpunkt er D. Eksporten av varer skal nå ha økt fra x_1^* til $x_2^* = x_1^* + \Delta x$. Landet har imidlertid kommet på et lavere nyttenivå $U_2 < U_1$. Før utbygginga av eksportsektoren. Dette menes altså med fattigjørende vekst. For land i denne situasjonen vil dette være et argument for å begrense handelen.

9) Dette argumentet gjelder spesielt for store land. Landet vil ved å pålegge en tollsats kunne påvirke sin TOT fordi landet ikke er prisfast kvarntilstipasser på verdensmarkedet. Jeg vil forsøke å illustrere poengen grafisk: Begynner med å innføre begrepet et lands offerkurve. Hvordan er den framkommet? Sette opp følgende "boks".

Land 1's import måles langs Y-aksen. Land 1's eksport måles langs X-aksen. Hvis en tar utgangspunkt i punkt * I på figuren og ser bortover X-aksen, vil det denne veien

måles hvor mye land 1 sjøl bruker av varen. Total produksjon av varen er hele lengden av boksen. Total produksjon av vare 2 (importvaren) er høyden på boksen.

Kurva AA vil her representer land 1's offerkurve. Det bygges på nyttemaksimering for landet for ethvert prisforhold mellom eksport og importvarer som forsøkt illustrert. Utgangspunktet er altså at land 1 til ethvert bytteforhold har et punkt som maksimerer nytten gitt krav om balanse i handelen. Nyttekurvene i figuren er altså kombinasjoner av varer (eksportvarer) som landet produserer og importvarer som gir samme nytte. I neste figur vil jeg tenke meg at land 2 også har ei tilsvarende offerkurve, og vi får denne situasjonen:

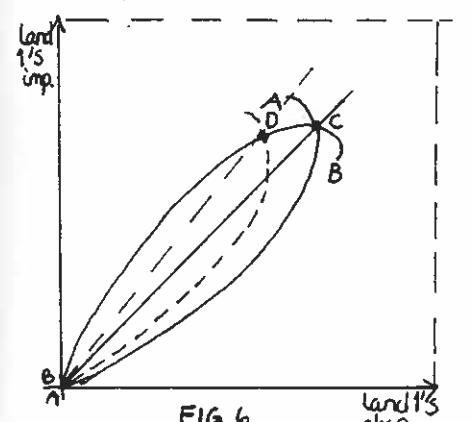

FIG 6 land 1's eksport

AA-land 1's offerkurve. BB-land 2's offerkurve. Vi har at land 1's eksport må være lik land 2's import og motsatt. Bytteforholdet som oppfyller krav om at begge land har balanse i handelen er representeret ved stråler gjennom punktet C. Hva skjer så hvis land 1 pålegger en toll på importvaren? Landet vil da få ei ny offerkurve (stiplet på figuren) fordi landet til ethvert prisforhold på verdensmarkedet vil stå overfor et annet prisforhold innenlands. Det at land 1 pålegger en tollsats her gjør at det blir et annet prisforhold på verdensmarkedet (her bestående av to land), som gir balanse i handelen for begge land, her representeret ved strålen gjennom punktet C. Vi ser at land 1's eksportvare har blitt relativt dyrere på verdensmarkedet, og landet har ved tollsatsen bedra sitt bytteforhold. (Det kan vises at denne gevinsten ikke vil øke med økende tollsats, etterhvert vil landet begynne å tape pga tapet handelsgevinst osv.)

Poengen her er at for et stort land som ikke er prisfast kr. tilp. på verdensmarkedet kan en tollsats lønne seg fordi landet på denne måten har bedret sitt bytteforhold og kommet på et høyere nyttenivå. Dette vil altså være et argument mot å ha fullstendig frihandel for et stort land, og for å pålegge

en tollsats på landets importvarer. Det er imidlertid viktig å si fast at heller ikke dette er et resultat som gjelder generelt, men altså spesielt for store land.

Jeg vil så gå over til å drøfte noen av disse argumentene. Jeg begynner med å drøfte argumentet for å begrense handelen, dumping. Poengen her er altså at et land innfører handelsrestriksjoner og begrunner det med at et annet land selger sine eksportprodukter på verdensmarkedet til underpris, pris lavere enn kostnadene ved å produsere varen. Er egentlig dette et argument for mot frihandel som har sin bakgrunn i begrep som "samfunnsøkonomisk lønnsomhet"? Svaret på dette spørsmålet kan være både "ja" og "nei".

Først hva som skulle trekke i retning av at det ikke er det. Hvis eksportbedriftene i et land ønsker å selge en vare på verdensmarkedet til pris under kostnadene ved å produsere det, representerer vel dette mest av alt et tap for dette landet. Bedriftene kan gjøre dette av to årsaker,

- 1) ønske om å bli kvitt lageret (bedre å få noe en ingenting)
- 2) støtte/subsidiérer fra myndighetene.

Poengen må være at landet har brukt mer ressurser på å framstille varen enn det de får igjen i betaling ved at den eksporteres. Dette vil være uttrykk for et tap for dette landet. Kan illustreres slik. (Forutsetter for enkelhets skyld pari-passe-produksjonsfunksjonen og derfor konstante gr.kost.

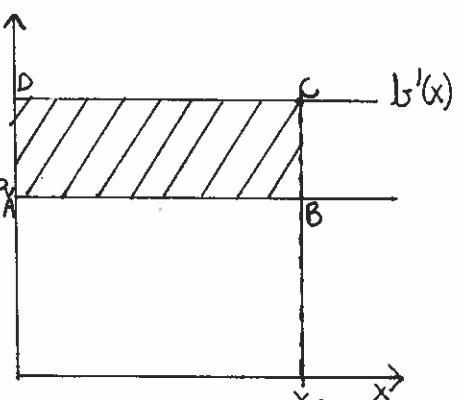

FIG 7

Tapet for landet vil her være representeret ved feltet A-B-C-D. Tapet består i at varen har kostet mer å produsere enn det den har gitt av inntekter. Har her forutsatt at landet "dumpet" X. Dette tapet vil være en gevinst for land som importerer varen. De vil kunne kjøpet varen til pris P_1 som er lavere enn verdien av ressursene som er satt inn i produksjonen. For importlandene betyr dette at de for hver enhet

eksportvare får flere enheter importvarer "enn ellers". Dette må sies å være en fordel. For bedriftene i disse bransjer betyr dette imidlertid økt konkurranses, noe som sjølsgt gir redusert lønnsomhet. Disse bedriftene kan jo heller ikke regne med å få mer enn P_1 for sine produkter på verdensmarkedet. Dette vil redusere profitten. Dette er imidlertid et typisk bedriftøkonomisk argument, og ikke et samfunnsøkonomisk. Hva skulle så være et argument for å skjerme/subsidiere innenlands industri mot konkurrenter som dumper på verdensmarkedet. Hvis en ser situasjonen mer i dynamisk perspektiv, kan et argument være dette: produsentene som dumper på verdensmarkedet, kan gjøre det fordi de på den måten kan bli kvitt konkurrentene. På kort sikt vil produsentene produsere med tap, på lang sikt vil dette imidlertid kunne øke bedriftenes profitt. Når de blir kvitt konkurrentene vil de kunne operere som monopolister i markedet. De vil da ha muligheter til å tu ut monopolprofitt i markedet. Landet som først hadde fordel av billig import, vil nå måtte betale "høy" pris på varen de importerer. Nå kan det imidlertid være forhold her som kan hjelpe til å redusere bedriftens markedsmakr. og muligheten for å ta ut monopolprofitt: de land hvor anlegg er lagt ned, kan ha produksjonsutsyret stående, slik at produksjonen igjen kan settes igang hvis det oppstår en situasjon med reinprofitt i markedet. Der er imidlertid grunn til å tro at denne potensielle konkurransen for monopolister avtar med tida. (Ant. blir gamle, ulønnsumme osv.) Muligheten for å kunne ta ut monopolprofitt skulle isåfall øke med tida hun kan drive med underskudd (dumping).

Jeg vil nå drøfte det "fiskale" argumentet: argumentet som går på at toll gir staten innten i et marked hvor det er innenlands prod., men hvor bedriftene konkurrerer på verdensmarkedet.

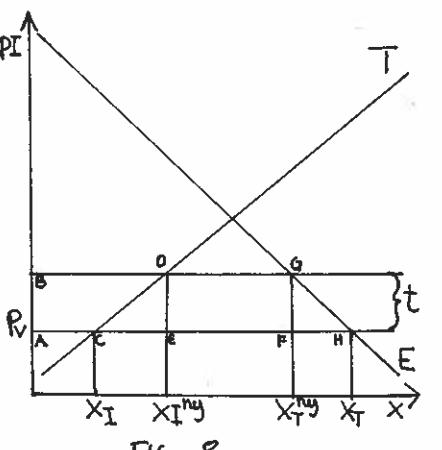

FIG 8

Kurvene T og E er innlands tilbuds- og etterspørselskurve. Kurva Pv (verdensmarkedspr) vil her representere tilbuddet på verdensmarkedet. Landet er lite, og prisfast krt. tilp. på verdensmarkedet. I utgangspunktet vil X_1 bli produsert innenlands, og X_2 bli omsatt totalt. Importen vil initialt være $X_1 - X_2$. Hva skjer hvis det innføres en toll? Innfører tollsats t, og ny produksjon blir X_1'' , og total omsetningen innenlands blir X_2'' . Importen er da redusert til $X_1'' - X_2''$. Varen X_1 blir nå omsatt innenlands til pris $P_v + t$. Hvem har tapt/vunnet på innføring av tollsats t?

*Konsumentene har tapt A-H-I, måler dette ved reduksjon i konsumentoverskuddet. Prisen har økt, og omsetningen av godet har gått ned: lavere kvantum til høyere pris.

*Produsentene har tjent A-C-D-B. Dette kan forklares slik: De får høyere pris for varen, og det lønner seg for dem å produsere mer fordi prisen har økt.

*Staten har fått tollinntektene E-F-G-D.

*Trekanterne C-E-D og F-H-G er reine tap. C-E-D er tap ved at godekvantum $X_1 - X_1''$ blir produsert dyrere innenlands enn det det kunne kjøpes for på verdensmarkedet, og F-H-G er tap ved at kvantum $X_2'' - X_2$ ikke konsumeres innenlands til tross for at konsumentenes betalingsvillighet overstiger verdensmarkedsprisen. Vi ser altså at staten får sine inntekter, men at dette fører med seg

- 1) samfunnsøkonomisk tap
- 2) inntektsfordeling mellom kons. og produsenter.

Dette må veies opp mot virkningene av andre statlige tiltak for å få inn inntekten. Vi ser imidlertid at hva som er lønnsomt for staten ikke behøver å være "lønnsomt" for landet.

Jeg vil nå drøfte argumentet om at myndighetene styringsmuligheter i den makroøkonomiske politikken vil reduseres med økt grad av handel. Poenget kan illustreres ved en svært enkel Keynes-modell, forutsetter:

- Envere økonomi
- Kort sikt - faste priser, inv. ingen kapitalskapende effekt.

- Åpen økonomi
- Ledig kapasitet.

Relasjonene:

$$1) R = C + I + G + A - B$$

R - nasjonalprodukt

C - priv. konsum

I - inv. (private)

G - off. konsum og inv.

A - eksport

B - import.

Relasjonen er generalbudsjettet, og uttrykker at tilgang = anvendelse.

$$2) C = f(R) \quad 1 > f'(R) > 0.$$

Makrokonsumfunksjonen forutsetter marginal konsum tilb. mellom 0 og 1.

- 3) $B = b(R) \quad b' > 0$.
- Importrelasjonen. Importen forutsetter å være en stigende funksjon av nasjonalproduktet.
- Endogene: R,C,B
- Eksogene: A,G,I.
- Differensiering av modellen gir følgende resultat:

$$\frac{dR}{dt} = \frac{1}{1-f'+b'} (dI + dG + dA)$$

Hvor

$$\frac{1}{1-f'+b'}$$

er multiplikatoren.

Den gir uttrykk for følgende: Hvis myndigheten f.eks. øker de offentlige utgiftene, vil dette øke etterspørselen, og dermed nasjonalproduktet initialt. Dette vil imidlertid gi opphav til innt. for aktørene i økonomien, og dette fører til økt etterspørsel osv. Vi har imidlertid at effekten vil svekkes for hver runde p.g.a. to effekter: f1, betyr positiv sparetilbøyelighet. Det betyr at en internasjonal økonomi ikke alt vil bli etterspurt i neste omgang. Og vi har at noe av etterspørselen retter seg mot import, uttrykt ved $b' < 0$. Dette reduserer også etterspørsels effekten for hver "runde". Hvis en ser på uttrykket for multiplikatorer: vil dette bli større med økende konsumtilbøyelighet, og avta med økende importtilbøyelighet

$$\frac{dR}{dG} = \frac{1}{1-f'+b'}$$

vil altså avta med økende b.

Og hva vil påvirke størrelsen på b' ? Denne avhenger av hvilken grad landet handler med utlandet. En kan kanskje se det slik: Hvis et land handler mye med utlandet, vil landet også i større grad (enn med liten handel) merke konjunktursvingningene fra verdensmarkedet (jfr. fig. side 3). Det vil også være vanskeligere å drive motkonjunkturpolitikk. Med motkonjunkturpolitikk, tenker jeg på motkonjunkturpolitikk etter Keynesiansk opplegg, ved at staten regulerer sin etterspørsel slik at produksjonen blir stimulert i nedgående tider, og at offentlige utgifter reduseres i oppgangstider. Her kommer vi også over på et annet moment. I modellen over forutsatte jeg ledig kapasitet. Med store svingninger i "aktivitetsnivået" vil det være perioder med mindre grad av ressursutnyttelse innenlands. Dette kan vurderes

negativt av to årsaker

- 1) arbeidsledighet uheldig i seg sjøl
- 2) ressurser tas ut av produksjonen som ikke har alternativ anvendelse i økonomien.

Flere effekter vil her måtte vurderes opp mot hverandre:

- fordel ved frihandel (gevinst i figur s. 1)
- mindre stabilt nasjonalprodukt. Problemer med å holde seg på transformasjonskurva.

I figuren på side 3 har jeg imidlertid forutsatt at nasjonalproduktet de fleste år er høyere i tilfellet med handel. En skulle tro at det blir holdninger til usikkerhet som blir avgjørende for valget av grad av frihandel. Imidlertid vil et land stort sett til en viss grad kunne skille bruk av innt. (nasjonalprodukt) fra inntjenning i tid. Ar med stort nasjonalprodukt kan landet spare, og i år med lavt nasjonalprodukt kan landet ha negativ sparing. Dette skulle kunne gi følgende konsumprofil:

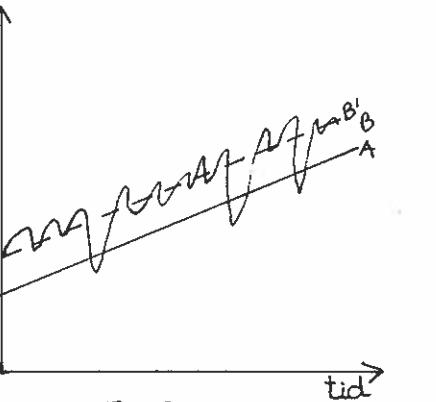

FIG 9

AA er nasjonalprodukt under autarki
BB er nasjonalprodukt under handel
 B'' et stigende linje er konsumprofil i tilfeller med mulighet for å skille innt. opptjenning fra bruk.

Til slutt vil jeg drøfte argumentet om frihandel i forhold til beredskap. Som jeg før var inne på er dette egentlig to argumenter:

- 1) Argument for å skjerme f.eks. jordbrukssektoren fra konkurransen, og ha produksjon av jordbruksprod. sjølom importen kunne blitt billigere enn de innenlandsproduserte.

Skjerming av jordbrukssektoren betyr at konsumentene må betale høyere priser for jordbruksprodukter (og at staten subsidierer disse produkter). Tapet ligger altså i at varer blir produsert dyrere innenlands enn de kunne kjøpes for på verdensmarkedet. Om og i hvilken grad - det allikevel skal foregå produksjon av f.eks. jordbruksprodukter innenlands, vil avhenge

- 1) farene for at ei krise oppstår som gjør at importen av jordbruksprodukter opphører (sannsynlighet for krig-fred osv.)
- 2) myndighetenes holdning til risiko.

Stor sannsynlighet for krigskrise trekker i retning av stor grad av sjølforsyning av f.eks. jordbruksprodukter. Stor grad av risikoaversjon trekker i retning av stor produksjon av jordbruksprodukter innenlands. Tankegangen blir her slik: Med stor grad av risikoaversjon vil "nyttetapet" (red. i samfunnets nytte) i en situasjon med begrensa tilførsel av jordbruksprodukter til landet være veldig stor. Det vil derfor "være vilje til" å opprettholde produksjonen av produkter innenlands som egentlig ikke er "lønnsom" p.g.a. mulighet for å komme i en situasjon hvor importen blir begrensa.

Konklusjonen må være at beredskaps hensyn kan være argument for å redusere grad av frihandel - ihvertfall av noen produkter. Poenget vil da være at etter en lang periode hvor jorda har ligget brakk, vil det ta tid/være vanskelig sånn uten videre å starte opp med produksjon av jordbruksprodukter igjen.

Når det gjelder argumentet om større behov for beredskapslagre, må situasjonen være denne: En del varer vil det alltid være bruk for. Hvis landet ikke produserer disse produktene sjøl, men importerer dem fra utlandet vil det hvis der eksisterer mulighet for eller være ønskelig med beredskapslager av disse varer. Et land som i utgangspunktet ikke produserer disse varene kan ofte ikke starte produksjon av disse momentant (p.g.a. inv. tar tid, manglende kunnskap, kvalifisert arbeidskraft osv.) Et visst beredskapslager vil derfor kunne være nødvendig. A sitte med lager av disse varene representerer en kostnad for myndighetene (som greit kanskje kan illustreres slik: myndighetene kunne alternativt plassert pengene i et lønnsomt prosjekt f.eks. som ga avkastning r pr. tidsenhet. Kostnaden ved beredskapslageret representerer i tilfelle r pr. tidsenhet). Beredskapslageret kan i tilfelle ses på som en kostnad ved frihandel.

Jeg rekker ikke å drøfte de andre argumentene mot frihandel i første del av oppgaven, jeg vil imidlertid til slutt bare si noen ord om store land og toll.

Som jeg viste kand det i et stort land være "lønnsomt" for landet å innføre toll på en vare, fordi dette også vil påvirke verdensmarkedsprisene og dermed bedre landets terms of trade. For landet isolert vil dette representerer en samfunnsøkonomisk lønnsom innføring av toll. Det er

- imidlertid to ting å merke seg her
- 1) max tollinntekter for staten er ikke den som er optimal for landet. Den tollsats som gir max tollinntekt for staten, vil for landet være "for høy", intuitivt vil jeg tro dette kan begrunnes med at ettersom tollen øker vil handelen begrenses så mye at tapt handelsgevinst vil "dominere".

2) For verden vil dette ikke være optimalt. Jeg skal her kort prøve å forklare hvorfor. Landet vil innenlands (kons. i landet og produsenter i landet) stå overfor følgende prisforhold (i tilfellet med to produkter - eksportvare og i - importvare):

$$\frac{P_e}{P_i}$$

t = tollsats.

"Utlandet"/verdensmarkedet står overfor prisforholdet

$$\frac{P_e}{P_i}$$

som er et annet. Hvis en tenker seg at en ser på en situasjon for verden som er pareto-optimal, vil dette betinge at alle produsenter og konsumenter står overfor samme produktprisforhold. Den betingelsen vil ikke gjelde her. Landets etterspørsel etter importvaren vil bli "for liten", innbyggerenes marginale betalingsvillighet for varen er $p_i + t$, mens prod.kostnaden marg. er P_e . At et stort land innfører toll vil altså være lønnsomt for landet, men vil representerer et tap "for verden".

Kommentar:

Jeg var ikke med ved den eksamen der denne oppgaven ble gitt, men skal likevel knytte noen kommentarer til den.

På de første sidene av besvarelsen nevnes en rekke argumenter mot frihandel, uten at særlige reservasjoner trekkes inn. I annen del av oppgaven gis så en kritisk gjennomgang av holdbarheten av noen av argumentene. Besvarrelsens styrke ligger i at den viser et godt kjennskap både til handelsteorien og til argumentene for og mot frihandel.

Oppgaven er litt preget av "telegramstil", men det kan unnskyldes i en så fyldig besvarelse. Jeg vil dessuten påpeke følgende:

- (i) 1 punkt (3) gis en god drøfting av omstillingskostnadene. Det illustreres ved overgang fra autarki til frihandel. Mer relevant ville det nok vært å drøfte omstillingskostnader i en situasjon med frihandel der bytteforholdet endres.
- (ii) I punkt (6) refereres oppføstringssargumentet. I og med at det ikke tas opp igjen i siste del av besvarelsen, burde det nok ha vært fremhevret at "external economies" anses som det eneste holdbare argument for oppføstringssstøtte.
- (iii) Det sies i punkt (7) at tollpålegg av fiskale grunner var viktig tidligere. Det er fortsatt meget viktig i u-land, som har dårlige skatteinnkrevingssystemer.

- (iv) Det er positivt at "fattiggjørende vekst" tas opp i punkt (8), men framstillingen er ikke helt klargjørende.
- (v) I punkt (9) drøftes optimal toll. Forklaringen av offerkurven er imidlertid ufullstendig. Total produksjon av hver vare er vel ikke konstant ved endringer i terms of trade?

- (vi) Under drøftingen av Keynes-modellen for en åpen økonomi kunne det ha vært nevnt at jo større importlekkasjen er, desto mindre vil virkningen på nasjonalproduktet av skift i eksporten være.
- (vii) Under diskusjon av beredskapsargumentene hadde det vært en fordel om beredskapslagring hadde blitt drøftet som alternativ til subsidiering av f.eks. jordbruk.

Alt i alt er dette tross innvendingene en god besvarelse. Spesielt vil jeg fremheve drøftingen av dumping i oppgavens siste del.

Tore Thunstad

5 I HEISEN

(ved seks av dem)

HISTORIEN ER SKREVET AV HALDOR, 6 år.

itok osse:

Vi tok oss en heisatur
her en dag.
Vi fant disse fem der.
Alle fikk samme spørsmål.
"Hvorfor er du i heisen. Slubbert"

To nydelige 10pers. koll.
heis ,en 2000kg vareheis.
og hele fem fine Z-lift
løftlemmere.

TRE I HEISEN

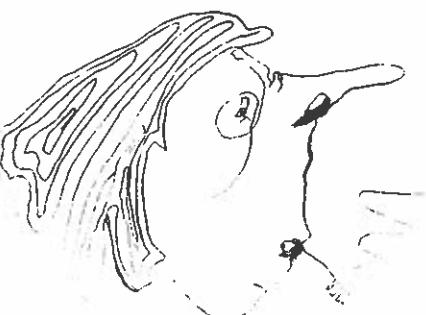

Her skulle vi egentlig
hatt en artikkel om den
skogbevokste heisen.
Vi mente at en slik
nyhet trengte grundig
dekning.Men, da vi kom
til,viste det seg at det hele
var falsk alarm.
Woofi hadde halu-
sinasjoner etter en
forferdelig natt
med differensiering
av den bordede Hesse-
matriSEN.
Så sånn er det.
Vi beklager.

FIRE I HEISEN
TO

Her skulle vi egentlig
hatt en artikkel om de
som møttes i heisen
under strømstansen i
høst.De to delte to
kvadratmeter i over en
halv time.Den ene var
Woofi.Men, det viste
seg at det bare var
en halusinasjon.
Det viste seg nemlig at
Woofi hadde vært alene
i heisen.Halusinasjonen
skyldtes en forferdelig
natt med differensiering
av Nasjonalregnskapet
for 85.

FIVE I HEISEN

Her skulle vi egentlig
hatt en artikkel om
engelsmannen som trodde
det brant i heisen.Men
det viste seg at mannen
vi trodde var engelsk
egentlig bare var Woofi,
som hadde halusinasjoner
etter en forferdelig natt
med differensiering av
Putebok for Norge 68.

Arve Johnsen:
"jeg vet da ø..."

Heisen '87

SØNN 1987